KULTÚRA SLOVA

Časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu

Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV

HLAVNÝ REDAKTOR
PhDr. Gejza Horák CSc.

VÝKONNÝ REDAKTOR
Ivan Masár

REDAKČNÁ RADA

E. Bajzíková, V. Betáková CSc., PhDr. G. Horák CSc., prof. PhDr. J. Horecký DrSc., I. Masár, doc. PhDr. J. Matejčík CSc., doc. PhDr. J. Oravec DrSc., PhDr. K. Palkovič, prof. PhDr. J. Ružička DrSc., člen korešpondent SAV, J. Sabol, E. Smiešková, M. Urbančok

REDAKCIA
Bratislava, Klemensova 27

ROČNÍK 3 — 1969 — ČÍSLO 10

OBSAH

G. Horák, Budeme mať československý slovník 321

Hlasy o slove

H. Zelinová 324

* * *

Čítame Slovník slovenského jazyka 326

J. Horecký, O nových pomenovaniach 331

M. Marsinová, Podoby *nanebovstúpenie* a *nanebovzatie* nie sú neologizmami . . . 334

L. Dvonč, Slovenčina v jednom preklade z češtiny . . 337

K. Habovštiaková, Samoprvý 341

Slovenské čeľustnoortopedické názvoslovie 343

Rozličnosti

Zo slovenských ľudových názvov húb. M. Majtánová . 347

Rozlišujme príslovky *ďalej* a *dlhšie*. Š. Peciar 350

Tri poznámky o výslovnosti. V. Záborský 351

Prerednutý, nie preriedly. V. Betáková 353

O chvíľu, za chvíľu. G. Gotthardová . . . 354

Správy a posudky

Witold Doroszevski o jazykovej kultúre. M. Ivanová-Šalingová 355

Vítame Atlas slovenského jazyka. M. Majtán 356

Kultúra reči v prekladoch. J. Horecký 358

Jazyková tvár dvoch podnikových časopisov. I. Masár . 360

KULTÚRA SLOVA

ROČNÍK 3 — 1969 — ČÍSLO 10

Budeme mať česko-slovenský slovník

GEJZA HORÁK

Každodenná skúsenosť z nášho verejného života na rozličných pracoviskách ukazuje, že by veľmi osožilo jazykovej kultúre našich prejavov, keby sme mali poruke moderný praktický slovník, ktorý by pozorne zachytil rozdiely v slovnej zásobe českého a slovenského jazyka. Pri veľkom rozšírení a vplyve českých textov na Slovensku podaktorí Slováci s menej cvičeným jazykovým povedomím alebo i z pohodlnosti hovoria a píšu tak, akoby stačilo české slovo iba prehláskovať, prepísať pomocou slovenských hlások (písmen) a už sú z nich bezchybné slovenské výrazy. Jazykovedci poukazujú na takýto zlozvyk už dávno; upozorňovali naň v buržoáznej republike i po druhej svetovej vojne v socialistickom Československu. Nazdávame sa, že dobrý česko-slovenský slovník by mohol byť príspevkom na ozdravenie vzťahu a vzájomného vplyvu našich dvoch jazykov v každodennom mnohostrannom styku. Kálalov *Slovenský slovník z literatúry aj náreči* s podtitulom *slovensko-český slovník*, ktorý vydal v r. 1924 vlastným nákladom (!) v Banskej Bystrici a mal poslúžiť najmä českému používateľovi, dnes už zďaleka nestačí. Ale nestačia ani iné drobnejšie slovníky vypracované — dá sa povedať — na súkromnom a ochotníckom základe.[1]

Ukazuje sa veľmi jasne, že normatívne dielo s požadovaným jazykovým, ale i kultúrnopolitickým významom sa môže s úspechom vypracovať iba ako dielo kolektívu skúsených lexikografov v inštitúcii s ce-

[1] Sú to napr.: Fr. Frýdecký — P. Kompiš, *Příruční slovník česko-slovenský a slovensko-český*, Praha 1919; P. Tvrdý, *Československý diferenciálny slovník*, Trnava 1922; Ján Garaj, *Príručný slovník diferenciálny a synonymický*, Martin 1937; Jaroslav Nečas — Miloslav Kopecký, *Slovensko-český, Česko-slovenský slovník rozdílných výrazů*, Praha 1964.

ľonárodným dosahom. Po vyjdení Slovensko-českého slovníka v Štátnom pedagogickom nakladateľstve v Prahe [2] sa táto požiadavka hlási ešte nástojčivejšie. Je preto celkom prirodzené, že sa úloha vypracovať česko-slovenský slovník dostala medzi povinnosti Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra, ba priamo do jeho pracovného plánu. A tak na tomto dávno potrebnom diele sa už práca premyslene rozbehla podľa rámcovej myšlienkovej osnovy (koncepcie) diela, ako je uverejnená v 6. čísle 34. ročníka Slovenskej reči.

V tomto článku krátko odpovieme na otázky, n a č o nám bude *Česko-slovenský slovník* a k o m u má slúžiť (1); a k ý bude (čo v ňom bude) (2); k t o na ňom pracuje (3); a k o sa doňho spracúvajú slovníkové jednotky čiže heslá (4).

1. Na otázku, n a č o nám bude *Česko-slovenský slovník,* sme tu už v náznaku odpovedali. V spomínanej kolektívne vypracovanej koncepcii diela sa cieľ a používateľ slovníka určuje takto: „Česko-slovenský slovník má slúžiť každodenným potrebám vyplývajúcim zo života a styku našich dvoch národov v spoločnom štáte [...] Slovník je určený najmä pre Slovákov, ale poslúži aj všetkým používateľom spisovnej slovenčiny a prekladateľom z češtiny do slovenčiny; má kladne ovplyvniť jazykovú kultúru v okruhu vzájomného vplyvu našich dvoch blízkych jazykov" (pozri SR 34, 1969, str. 339). Toto netreba široko rozvádzať. Každodenný verejný život nám dáva veľa rozličných príkladov; možno povedať, že okolo nich, ba priam v nich ustavične chodíme, nuž nenačim tu veci podrobne dokladať alebo vysvetľovať. Napríklad zostaví sa po česky text (návrh zákona, vládne vyhlásenie ap.), ktorý má platiť v celej Československej socialistickej republike (v obidvoch národných republikách); treba, aby sa tento text paralelne podal v bezchybnej podobe i v druhom našom štátnom (úradnom) jazyku, v slovenčine. (Platí to, pravdaže, no doteraz v oveľa menšej miere i naopak.) Pri prekladaní alebo pri zostavovaní rovnocenného slovenského textu pomôže normatívny Česko-slovenský slovník. Rovnako bude pomáhať všetkým, ktorí v svojej práci musia denne riešiť praktické otázky styku našich dvoch jazykov: pracovníkom administratívy, obchodu, spravodajstva, telovýchovy ap.; pri prekladaní a vypracúvaní rozličných obežníkov, smerníc, štátnych noriem, predpisov atď.

2. A k ý bude. Česko-slovenský slovník má byť diferenciálny v širšom zmysle. Bude to jednozväzkový stredný slovník a podľa doterajšieho odhadu v zmysle koncepcie zahrnie 60 000 až 70 000 hesiel v maximálnom rozsahu 100 autorských hárkov. Podá súčasnú živú slovnú zásobu spisovnej češtiny diferenčne konfrontovanú so súčasnou živou slovnou

[2] Želmíra G a š p a r í k o v á — Adolf K a m i š, *Slovensko-český slovník,* Praha 1967.

zásobou spisovnej slovenčiny. Do okruhu živej slovnej zásoby pritom zaratúvame i frazeológiu a odbornú terminológiu asi na úrovni stredoškolského vzdelania. Na tieto dve zložky slovnej zásoby sa bude klásť osobitný dôraz, lebo frazeológia a odborná terminológia sú okruhy, ktoré boli a sú v jazykovej kultúre u nás mimoriadne citlivé (porov. napr. *koupit za facku — kúpiť za babku; je nabíledni — je nad slnko jasnejšie; láčkovci — mechúrniky*). Do slovníka sa zaradia i daktoré zemepisné a osobné mená. V uverejnenej koncepcii sa o tom hovorí: Budú to najmä také zemepisné mená, kde sú medzi češtinou a slovenčinou rozdiely z hláskoslovnej, prípadne z gramatickej stránky (*Paříž — Paríž, Vídeň — Viedeň, Míšeň — Meissen* a pod.). To isté platí aj o osobných (krstných) menách, napr.: *Bedřich — Fridrich, Jenda, Honza — Jano* a pod. Ku slovníku bude pripojená krátka informatívna gramatika spisovnej češtiny (budú to vlastne gramatické poučenia a poznámky) so zreteľom na rozdiely so slovenčinou. Informácie o gramatike spisovnej češtiny najmä v okruhu hláskoslovia a tvaroslovia umožnia vynechať v slovníku české slová a frázy, ktoré v spisovnej slovenčine znejú rovnako (sú rovnozvučné) a majú rovnaký význam (rovnoznačné), alebo veľmi podobné výrazy, ktoré si aj náš človek so základným školským vzdelaním hladko preloží (prehláskuje, prepíše) do spisovnej slovenčiny. Keď hovoríme o tom, že Česko-slovenský slovník bude diferenčný, treba uviesť, že rozdiely sa budú týkať najmä významu slov a výrazov a ich štylistického zaradenia, potom ich gramatickej stránky, ich pravopisnej podoby a výslovnosti.

3. K t o na slovníku pracuje. — Na Česko-slovenskom slovníku ako zostavovatelia pracujú títo pracovníci Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV z oddelenia spisovného jazyka: Viera S l i v k o v á, Mária P i s á r č i k o v á, Štefan M i c h a l u s, Štefan P e c i a r, Gejza H o r á k (odborný redaktor diela). Na vypracúvaní koncepcie slovníka sa okrem autorov zúčastnila Elena S m i e š k o v á, ktorá bude členkou redakčnej rady diela. Ako v podobných prípadoch býva, slovník bude mať i redakčnú radu a prejde recenziou (oponentúrou), na ktorej sa zúčastní aj jeden zo skúsených českých lexikografov.[3]

4. A k o sa spracúvajú slovníkové jednotky čiže heslá. — Nebudeme tu uvádzať podrobne, ako bude vyzerať konkrétne heslo; stačí konštatovať, že za jeho najdôležitejšiu zložku popri českom slove (výraze, fráze) pokladáme ekvivalent čiže rovnocenné slovenské slovo (výraz, frázu), a to vecne i štylisticky.

Ak sa ako ekvivalent podá niekoľko rovnoznačných slov (výrazov, fráz), musia byť na tej istej štylistickej rovine ako východiskový výraz.

[3] Podobne *Slovensko-český slovník* recenzovali slovenskí lexikografi.

Ak v slovenčine niet ekvivalentu v plnom zmysle, uvedie sa výraz približne rovnocenný (po značke približnosti), alebo sa jeho význam krátko vysvetlí. — Gramatické a štylistické údaje, výslovnosť a iné poznámky slúžia jednak na informáciu o slove, jednak poslúžia ako pomôcka na bližšie určenie jeho významu (na sémantizáciu).

Odpoveď na otázku, ako sa spracúvajú slovníkové jednotky (heslá) do Česko-slovenského slovníka, podáme a rozvedieme v príspevkoch, ktoré s istou pravidelnosťou budeme uverejňovať v našom časopise. Tam vždy uvedieme aj niekoľko ukážok.

Keď Miroslav Kálal posielal svoj slovník verejnosti, ponúkal jej ho s tým, že cieľom diela je vzájomné poznanie slovenčiny u Čechov a češtiny u Slovákov. Aj zostavovatelia Česko-slovenského slovníka sa hlásia k tomuto cieľu. Okrem toho si kladieme za cieľ ukázať, že slovenčina má bohaté lexikálne zdroje a ako moderný slovanský jazyk je presvedčivým dokladom aktivity a tvorivosti jej používateľov.

HLASY O SLOVE

Požiadali ma napísať poznámku do rubriky Hlasy o slove. Hneď som si prelistovala vlaňajší (i tohtoročný) ročník Kultúry slova, aby som sa neopakovala a nepísala o tom, čo už iní napísali. A tak píšem o kultúre slova a o potrebe pestovať, cibriť a udržiavať materinský jazyk na tej najvyššej výške troška inakšie.

Od prvého vydania môjho Jakubka spred desiatich rokov mala som bezmála 170 besied o knihe so žiakmi základných deväťročných škôl, s deťmi z okresných a mestských ľudových knižníc, domovov detí a učňovských učilíšť. Zišla sa teda predo mnou už kopa žiakov a aj veľa učiteľov-slovenčinárov. O nich chcem hovoriť. Presnejšie však iba o takých, ktorí hoci majú aprobáciu, pedagogické vzdelanie — nemajú ten najmenší cit pre jazyk, ani smahu rozprávať spisovnou slovenčinou, nieto ju ešte zodpovedne učiť.

Nie som proti nárečiu, naopak, myslím si, že je akýmsi chuťovým korením nášho národa. Nárečia sú jednou z foriem našej národnej kultúry; majú svoje miesto vedľa spisovného jazyka a nesprávny je názor niekoľkých extra puritánov chcieť od gazdu z Vranova nad Topľou, aby z jedného dňa na druhý hovoril ako národný umelec Ján Kostra. Ale je neodpustiteľné, keď učiteľ slovenského jazyka na spišsko-šarišskom pomedzí, a navyše na hodine slovenčiny, vyzve svojich žiakov týmito slovami:

— Ta dzeci, zašpivajce šumne totu našu: Ej okolo Levočí, tam še voda točí...

Už dávno si na týchto besedách robím poznámky a stále si overujem jedno: Naše deti nevedia správne po slovensky, či už sú z Giraltoviec, zo Zvolena alebo z Bratislavy. Skúste sa ich opýtať, koľko z nich má jednotku zo slovenčiny. Z celej triedy, 30—40 žiakov, zdvihne sa nesmelo zo šesť rúk. Mizivé percento. A teraz sa ich opýtajte prečo? Niektorí povedia, že je slovenčina ťažká, že by bolo treba ypsilonky vyhodiť, že to vraj oni potrebovať nebudú (akože sa nechystajú byť spisovateľmi) — a v niekoľkých prípadoch — že veď ani súdruh učiteľ (učiteľka) nerozpráva ako z knihy! Pravdivá príčina je však niekde inde. Predovšetkým v rodičoch, ktorí čím ďalej tým viac zanedbávajú svoju povinnosť od mala-malička priúčať detské ucho správnej dikcii a pamäť správnej formulácii spisovného prejavu. Deti sú už od útleho veku v jasliach, potom v materských školách, a keď si rodičia podvečer po ne prídu — usínajú skoršie, ako by im stihli porozprávať rozprávku alebo zaspievať ľudovú pieseň. No dobre: keď už žijeme a bežíme po takýchto koľajniciach, nech je tak, ako je, ale len v predškolskom veku — v škole však musí učiteľ zachrániť aspoň to, čo sa dá! Aj na to ho ta naša spoločnosť postavila.

Neraz sa ma mladší i starší spytujú, či som za slang. Som. Prudký moderný život sa bez neho nezaobíde. V idylickom prostredí našich starých mám večer pri lampe a v nedeľu pri kávičke dnešné vyjadrovanie mladých ľudí by bolo čímsi nemysliteľným. Hotovou Sodomou-Gomorou. Ale takisto nemysliteľné by bolo chcieť aj od absolventov vysokých škôl, aby rozprávali o čierťaži len preto, že dakto v nej pociťuje fiktívnu slovenskú zemitosť alebo že toto slovo použil povedzme S. Chalupka.

Vyvíjame sa. Telesne i duševne. Zároveň s nami sa vyvíja aj naša reč — jej podkorením je aj slang. Len pristupujme k jeho vývinu zodpovedne a s citom pre mieru. Hlavne však postupujme zodpovedne voči slovenskému jazyku a jeho normám na školách. Aby sa nestalo už nikdy a nikde, čo sa stalo mne v jednej triede, keď mi študenti povedali:

— Mali by ste nám slovenský jazyk prednášať Vy...

HANA ZELINOVÁ

Ks

Čítame Slovník slovenského jazyka

Prípomienky k jednotlivým heslám v SSJ, ktoré uverejňujeme na pokračovanie, sú výsledkom kolektívnej spolupráce týchto pracovníkov Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra: J. Doruľu, L. Dvončа, F. Kočiša, Š. Michalusa, J. Oravca, V. Slivkovej, E. Smieškovej, M. Šalingovej a M. Urbančoka.[1]

frndiť sa — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s príznakom expresívnosti vo význame „parádiť sa, cifrovať sa". Máme naň dva doklady. Uvádzame doklad od Jégého (druhý doklad — od Vajanského — uvádza SSJ): *Ona (Gaba) s a f r n d í, vždy nové šaty, človek ju vždy vídi len na koči bzikať.* Myslíme, že toto sloveso je primerané hodnotiť ako spisovné hovorové expresívum.

P o z n á m k a. Rovnako by sme hodnotili aj podstatné meno *frnduľa* (= parádnica), ktoré je utvorené od toho istého základu ako slová *frnda* (bola o ňom reč v predchádzajúcom čísle KS) a *frndiť* sa. SSJ ho uvádza ako nespisovné, nárečové.

frndžalka — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové expresívne slovo s výkladom „niečo, čo frndží". SSJ uvádza doklad od Plávku a úryvok zo známej ľudovej piesne. Doklad od Blažkovej pri koncipovaní prvého dielu SSJ nebol k dispozícii: *Chodieval po budove dupavou chôdzcu v módnom saku, ktoré sa k nemu nehodilo, ako valachovi nepristane f r n d ž a l k a.* Známa ľudová pesnička *(... pretože má za uškom f r n d ž a l k u)* a doklad od Blažkovej ukazujú, že výklad slova *frndžalka* v SSJ nie je adekvátny. Obidva doklady ukazujú, že ide o ozdobu, ktorej pomenovanie nie je motivované zvukom, ale pohybom. Tomu zodpovedajúci výklad nachádzame aj v Kálalovom slovníku: „poletujúci náušnice, cetka na čepci a j., brnčadlo". Podľa nášho predbežného zistenia je *frndžalka* ozdoba ľudového ženského účesu upletená z vlasov. Ide teda v tomto prípade o pomenovanie reálie, ktoré treba pokladať za spisovné, a to aj v tom prípade, keby táto reália bola známa iba na veľmi malom území. Doklad od A. Plávku ukazuje na významový odtienok (resp. význam) motivovaný zvukom: *I svrčky rozkrútia bohémsku f r n d ž a l k u.* Aj ten treba pokladať za spisovný, lebo ide o slovo so zvukomalebným základom.

fučka — SSJ uvádza ako nespisovné, krajové slovo vo význame „hustá kaša zo zemiakov a múky". Máme naň desať dokladov a rozloženie au-

[1] Podrobnejšie pozri v 1. a 2. čísle prvého ročníka (1967) nášho časopisu.

torov podľa pôvodu o jeho úzkej krajovej platnosti nesvedčí (autori sú napr. Timrava, Tajovský, Hronský, Švantner, Jesenská). Slovo *fučka* pokladáme za primerané hodnotiť ako spisovné, a to aj na základe toho, že — ako to vidno z výkladu v SSJ — ide o pomenovanie reálie (druhu jedla) [2].

fuga — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové zastarané slovo. Máme naň štyri doklady od týchto autorov: Hronský, Zván, Tatarka, Tomaščík. Tieto doklady ukazujú ponajprv to, že nejde o zastarané slovo, a potom to, že je primerané hodnotiť ho ako hovorové. Uvedieme aspoň jeden doklad: *F u g y medzi dverami neboli ani zahlobené, odtiaľ trčali len chumáče sena.* (Tomaščík)

fujaráš — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo. Za spisovnú sa zrejme pokladá iba podoba *fujarista,* ktorá je utvorená tak, ako sa mená hudobníkov pravidelne tvoria (napr. *huslista, basista, violončelista).* Doklady však ukazujú, že *fujaráš* je v slovenčine živé slovo a že ho autori nepoužili ako nárečové. Máme naň v našom materiáli šesť dokladov (na podobu *fujarista* sú dva doklady). Uvedieme z nich aspoň dva: *V Detvianskej melódii znie zádumčivá pieseň f u j a r á š a.* (Bartko) *Na prvom obraze bol detviansky f u j a r á š stojacim chlapom, na druhom je už zosobnenou hrou.* (Váross) Slovo *fujaráš* pokladáme za primerané hodnotiť ako spisovný, neterminologický slovotvorný variant slova *fujarista.*

P o z n á m k a. Podobne sme predtým hodnotili pomer medzi slovami *barboráš* a *basista* (pozri KS 1, 1967, str. 104—105).

fujava — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo. Napriek tomu, že doklady máme iba od Hviezdoslava, by sme toto slovo hodnotili ako spisovné a popri bežnom *fujavica* ako zriedkavé.

fujtáš — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové zastarané slovo. Ale výklad „zátka (obyč. z kúdele) na upchanie náboja v puške starého typu" ukazuje, že ide o pomenovanie starej reálie (historizmus) a že slovo *fujtáš* preto treba hodnotiť ako spisovné. Primeranejší by sa nám videl takýto výklad: „zátka (obyč. z kúdele) na upchanie náboja v predovkách."

P o z n á m k a. Máme dva doklady, v ktorých sa slovo *fujtáš* použilo chybne namiesto slova *šujtáš: A mal mentiečku s f u j t á š m i.* (Tatarka) *Oproti, hore pirťou, prichádzali dvaja Poliaci v bielych hološniach, s cifrovanými*

[2] Tak sme toto slovo hodnotili už v druhom ročníku nášho časopisu pri hesle *čír/čier, čirik/čierik* (str. 39).

f u j t á š m i na stehnách. (Chrobák) Túto zámenu zrejme zapríčinila minimálna rozdielnosť formy medzi slovami *fujtáš* a *šujtáš*.

fúkačka — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové expresívne slovo a vysvetľuje ho synonymom *píšťalka*. Toto slovo sa v SSJ pripisuje Kukučínovi a Rázusovej-Martákovej, doklad sa však neuvádza. My ich uvedieme obidva: *Zajtra na vás padne prednáška v spolku dievčat o hubách jedlých a jedovatých. Je rad na muchotrávke, mliečniku, jedovatej plávke a f u k a č k e.* (Kukučín) *2. páža (kričí na iné pážatá, ktoré sú už na vrchnej galérii): Hej, máte tam f ú k a č k y ? 3. páža (zhora): A hrachu nechcete? (fúkne a zasype ich hrachom).* (Rázusová-Martáková) Ani z jedného z uvedených dokladov nemožno usudzovať na význam, ktorý uvádza SSJ. V Kukučínovom doklade ide o slovo *fukačka* (bez kvantity), ktorým sa v niektorých nárečiach pomenúva druh húb *(prášnica)*. V druhom doklade ide o rúročku (hračku) na vyfukovanie (napr. hrachu, ryže, fazuliek ap.). Na slovo *fukačka* máme ešte doklad z Viestovho Železničného slovníka. Prekladá sa v ňom nemeckým *Blasrohr* a maďarským *fúvócső*. Ani tu nejde o píšťalku, ale o zariadenie na zlepšenie ťahu vháňaním pary dýzou. Na slovo *fúkačka* vo význame píšťalka alebo trúbka máme iba jediný doklad: *Hopsa ku-kuk kukačka (!), zavŕzgaj mi f ú k a č k a.* (Ivan Javor) Podľa toho, čo sme uviedli, by sme za primerané pokladali spracovanie v dvoch heslách: *fukačka* (nár.) = druh húb, prášnica; *fúkačka* = 1. (ojedinelé) píšťalka, trúbka; 2. zried. rúročka (hračka) na vyfukovanie (napr. hrachu, ryže, fazuliek ap.).

fukso — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové slovo s vysvetlením „kôň alebo pes svetlohnedej, tehlovej farby". Toto slovo ako označenie koňa istej farby (na psa v našom materiáli doklad nemáme) treba pokladať za spisovné. Charakteristika farby je však v SSJ nevhodná, lebo ide o žltkastú farbu.[3] Ukazuje to aj jeden z dokladov: *Čiernemu (koňovi) sa povie už len cigán, žltému f u k s o.*

fundament — SSJ druhý význam „základy budovy" uvádza ako nespisovný, ľudový. Máme naň okolo pätnásť dokladov. Väčšina ich je z krásnej literatúry, ale máme doklady aj z odborného štýlu. Napr.: *Stavivo je vo f u n d a m e n t o c h z kameňa lomového.* (Z a v a r s k ý, *Slovenské kostoly románske) Posiaľ hlása tu veža a f u n d a m e n t y budov zašlú slávu baníckeho ruchu Liptova.* (J. V o l k o, *Štvrtovršie)* Tento význam slova *fundament* pokladáme za primerané hodnotiť ako spisovný. Oproti synonymnému *základ* má príznak hovorovosti.

[3] Porovnaj aj v KS 1969, str. 204.

fundus — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové zastarané slovo vo význame „stavebný pozemok". Na tento význam máme v našom materiáli od rozličných autorov vyše pätnásť dokladov. Na ich základe nielenže treba slovo *fundus* pokladať za spisovné, ale nemožno ho hodnotiť ani ako zastarané. Uvedieme aspoň dva novšie doklady: ...*aby sa na každom f u n d u s e spratala nová drevenica.* (Hečko) *Na f u n d u s e oproti kostolu stávala krčma.* (Tatarka) Slovo *fundus* by sme v uvedenom význame hodnotili ako spisovné, hovorové. Okrem tohto významu máme v našom materiáli doklady aj na ďalšie významy, ktoré SSJ nezaznačuje. Dobre je doložený význam „inventár, príslušenstvo, zariadenie". Napr.: *Tak sa zdá, ako by dekoračný f u n d u s Nár. divadla bol naozaj chudobný.* (Hoza) V tomto význame sa používa aj spojenie *fundus instruktus: Po vykonanej sanácii bude inventár divadla (f u n d u s instruktus) štátom vykúpený.* (Hoza) *Po vypršaní lehoty odkúpia (grófi) celý f u n d u s instruktus podľa inventára.* (Vajanský) Máme doklady aj na tretí význam „podstata, základ": *A týmto svojím príspevkom dovoľujem si tento omyl korigovať, aby slovenská kritika mala istý pevný f u n d u s, z ktorého by vychádzala.* (Felix) Tento význam je zriedkavý.

funga, fungačka — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slová s výkladom „prút na jednom konci rozštiepený, ktorým sa hádžu kamienky". V tomto význame máme doklad na podobu *funga*. Na podobu *fungačka* v našom materiáli dokladu niet. Uvádza ju vo svojom slovníku Kálal a prekladá ju českým ekvivalentom *prak* (podobu *funga* vysvetľuje takto: „rozštěpená hůl na házení kamení") a Anton Bernolák pri nej uvádza v Slowári české ekvivalenty *lučiště, prak*. Slovo *fungačka* sa uvádza aj v Slovníku spisovného jazyka českého vo význame „prak". Zaznačuje sa pri ňom, že je prevzaté zo slovenčiny a že má latinský základ. Pretože však v materiáli na podobu *fungačka* niet dokladov, v SSJ ju nebolo treba uvádzať. V našom materiáli máme ešte doklady na slovo *fungáč*, ktorým sa pomenúva palica kyjakovitého tvaru. Slová *funga* a *fungáč* pokladáme za spisovné, lebo ide o pomenovania reálií.

funtovka — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s významom „druh veľkých jabĺk". Myslíme, že je primerané hodnotiť ho ako spisovné hovorové slovo.

fúnus — SSJ uvádza ako archaické slovo vo význame „pohreb". Podľa dokladov sa ukazuje, že je vhodnejšie toto slovo pokladať za knižné. Za knižnú treba pokladať aj frázu *prísť s krížikom (s krížom) po fúnuse*. Z dokladov jasne vidno, že je to fráza v slovenčine nová (okrem

dokladu od Gacka sú všetky doklady až z obdobia okolo roku 1950) a že podľa všetkého ide o prevzatie z češtiny. V SSJ bolo treba uviesť zmienku o pôvode. To však neznačí, že proti tejto fráze zaujímame záporné stanovisko, pretože ekvivalentnú v slovenčine nemáme.

furiant — SSJ uvádza ako spisovné knižné slovo s vysvetlením „namyslený, hrdý, vyzývavý človek". Na samo slovo *furiant* v tomto význame v našom materiáli dokladu niet. Doklady máme iba na odvodeniny *furiantský, furiantsky, furiantstvo.* Všetky doklady sú novšie — z obdobia po roku 1940. Ide o čerstvé prevzatie z češtiny, ktoré nepokladáme za prínos, lebo máme v príslušnom význame ustálené pomenovania *nafúkanec, povýšenec, horenos.* V spisovnej slovenčine však jestvuje spisovné slovo *furiant* ako pomenovanie českého ľudového tanca. Tento význam SSJ nezachytáva, hoci doklady naň sú. Napr.: *Z množstva tanečných foriem, ktoré prešli do hudby umelej, spomenieme... českú polku a f u r i a n t.* (Fischer)

furt — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové slovo. Z dokladov (máme ich okolo dvadsať a sú výlučne z beletrie) sa však ukazuje, že používanie tohto slova smerom do prítomnosti očividne vzrastá (od starších autorov máme iba dva doklady od Kukučína a Jégého). Doklady ukazujú, že sa v súčasnej slovenskej literatúre slovo *furt* používa ako spisovné hovorové slovo. Príklady: *F u r t mi húdli za uchom.* (Lacková-Zora) — *Vieš, aj Púčiková mi f u r t vravela, — zažiarila matka a prestrašené oči jej ožili, — že iste žiješ.* (Krno)

P o z n á m k a. Na podobu *furtom,* ktorú SSJ uvádza ako rovnocennú s podobou *furt,* doklad v našom materiáli nemáme. Máme doklad iba na spojenie *furtom furt: Chcel si tak rozšíriť dvor svojich služobníkov, čo mu budú v raji f u r t o m f u r t vyhúdať o jeho vznešenosti a dokonalosti.* (Letz)

futrál — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové slovo s významom „ochranný obal, puzdro, pošva". Máme naň vyše dvadsať dokladov, z ktorých vidno, že v slovenčine funguje ako spisovné slovo. Napr. *Vsunuli sa do štíhleho člnka ako do f u t r á l a.* (Gráf) *Cesta bola posiata trieskami z husieľ a basí, rozgniavenými f u t r á l m i.* (Bednár)

futro — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové slovo. Prvé dva významy (1. podšívka — okolo dvadsať dokladov; 2. i v mn. č. *futrá* = zárubňa — asi pätnásť dokladov) pokladáme za primerané hodnotiť ako hovorové. Príklady: *Odpáraj f u t r o, nájdeš tam papier.* (Chrobák) *V kabáte v ľavom vrecku a za f u t r o m hompáľal sa mi veľký kuchynský nôž.* (Ondrejov) *Kostol zíval na Lippolda čiernym chladným vchodom, orámovaným pevnými f u t r a m i.* (Bednár) *Udrel sa čelom do f u t r a*

raz jeden, raz druhý. Rovnako by sme hodnotili aj sloveso *futrovať* v obidvoch významoch (1. podšívať; 2. kŕmiť). SSJ ho uvádza ako nespisovné, ľudové (ale predponové *vyfutrovať* sa v SSJ už uvádza ako spisovné, hovorové).

Poznámka. Na tretí význam slova *futro* v SSJ „krmivo pre zvieratá" v našom materiáli niet dokladu, preto ho nebolo treba uvádzať (bez dokladu ho uvádza aj slovník A. Jánošíka — E. Jónu).

O nových pomenovaniach

JÁN HORECKÝ

Pri tvorení, zostavovaní viet netvoríme si aj slová, ale vhodné pomenovania vyberáme zo slovnej zásoby. Slovná zásoba, ako ukazuje už samo pomenovanie, je teda zásoba, súhrn pomenovaní. To však neznamená, že táto slovná zásoba je čosi nemenné, mŕtve, raz navždy ustálené. Niektoré pomenovania z nej vypadávajú a neprestajne je možnosť vzniku nových pomenovaní. Je preto na mieste otázka, kedy a ako sa tvoria nové pomenovania.

Tvoria sa predovšetkým vtedy, keď vznikne nová vec, nový pojem, o ktorom treba hovoriť alebo písať. Keď sa u nás začalo uvažovať o nových cestách našej ekonomiky, utvoril sa i viacslovný názov *nová sústava riadenia.* Keď sa začali lety do vesmíru, vznikli názvy ako *umelá družica Zeme, vesmírna loď, kozmodróm.* Pravda, tieto názvy nemajú vždy podnet pre svoj vznik u nás, v našom jazykovom prostredí, ale veľmi často v cudzine, kde sa s takto pomenovanými vecami pracuje. No u nás sa o nich aspoň hovorí a píše, preto treba utvoriť naše pomenovania aj pre také veci, ktoré vznikli v inom jazykovom prostredí. V ďalšom výklade ukážeme, že v takýchto prípadoch možno pomenovanie prebrať z cudzieho jazyka alebo utvoriť z domácich zdrojov, ale v priamej opore na pomenovanie v cudzom jazyku. Niekedy sa nový názov tvorí aj pre takú vec, ktorá už názov mala, a to vtedy, ak sa od základu mení vedecký názor na podstatu pomenúvanej veci. Napr. názov *suchá reakcia* sa zmenil na podobu *rozkladná reakcia,* lebo sa zistilo, že charakteristickým znakom tejto reakcie nie je suchosť (nedostatok kvapaliny), ale rozklad danej látky. Vhodné podmienky pre zavádzanie takýchto nových názvov sú aj vtedy, keď sa zvyšuje jazykové uvedomenie, keď vzrastá dôraz na kultúru národného jazyka.

V takomto období sa často revidujú nesprávne utvorené, neústrojné názvy a tvoria sa nové, ktoré zodpovedajú slovotvornej štruktúre daného jazyka.

Ďalšia otázka je, ako sa tvoria nové pomenovania. V súčasnosti sú tri spôsoby: tvorenie z domácich zdrojov využívaním slovotvorných a syntaktických prostriedkov rodného jazyka, ďalej preberanie pomenovaní z cudzieho jazyka a napokon prekladanie z cudzieho jazyka, resp. nahrádzanie cudzích významových prvkov domácimi čiže kalkovanie.

Bohatým zdrojom pre tvorenie nových pomenovaní sú prirodzene slovotvorné prípony a predpony, resp. sústava pravidiel pre tvorenie nových slov. Keď napr. vieme, že názvy miesta sa tvoria najčastejšie príponou *-áreň* (resp. variantom *-iareň),* je prirodzené, že miestnosť vo veľkom dome alebo v jasliach, v ktorej sa ukladajú kočíky, pomenujeme názvom *kočikáreň;* miestnosť, v ktorej sa miešajú krmivá, dostane meno *miešiareň;* pre miestnosť, v ktorej sa chovajú kone, bude názov *koniareň,* pre kačice *kačičiareň,* pre kravy *kraviareň* (hoci tu jestvuje aj starší názov *kravín,* utvorený podobne ako *kurín, včelín).* Keď vieme, že názvy osôb vykonávajúcich istú činnosť tvoríme príponou *-teľ, -č, -ca,* ľahko utvoríme názvy ako *platiteľ, zásobovač, plánovač, nákupca, výrobca.*

Niekedy máme viacero možností, ako utvoriť nový názov. Rozličnými možnosťami utvorené názvy môžu jestvovať popri sebe ako rovnoznačné, ale oveľa častejšie sa takéto názvy významovo diferencujú. Napr. *zapisovateľ* je ten, kto píše zápisnicu, kým *zapisovač* je ten, kto zapisuje napr. vozne na železnici. Slovom *plánovateľ* môžeme označiť kohokoľvek, kto robí plány do budúcnosti, kým *plánovač* je označenie istého zamestnania. Veľmi vhodne sa dá využiť dvojica adjektívnych prípon *-cvý* a *-ný* tak, že prídavné mená s príponou *-ový* vyjadrujú vzťah, prídavné mená s príponou *-ný* skôr hodnotenie, akosť. Napr. *odborný — odborový (odborný posudok — odborová norma), mastný — masťový (mastná polievka — masťové ošípané), základný — základový (základný predpis — základová jama)* a pod.

Je prirodzené, že takýmito slovotvornými spôsobmi možno utvoriť aj pomenovania zoskupené do úplne nových typov. Donedávna sa napr. príponou *-ár* netvorili podstatné mená od podstatných mien na *-ie* alebo od dejových podstatných mien na *-ba.* No dnes už sú časté aj názvy ako *potrubár, kúrenár, lešenár; údržbár, stavbár* (hoci názvy ako *učbár, hudbár* sú už dnes archaické). Z tohto príkladu vidieť, že slovotvorná sústava nie je ustrnutá, ale že sa pružne prispôsobuje novým požiadavkám.

Preto by nebolo správne zamietať niektoré slová, utvorené z domácich zdrojov, len preto, že nevyhovujú starším slovotvorným typom.

Napr. také názvy abstraktných pojmov ako *návštevnosť, úžitnosť, smrtnosť* (popri *úmrtnosť*), *chorobnosť, sobášnosť, úrazovosť, rozvodovosť* nemožno pokladať za nesprávne, ak sú pre odborné vyjadrovanie potrebné. Možno mať námietky iba proti ich zneužívaniu v bežnom dorozumievaní; napr. spojenie *veľká návštevnosť* nie je vhodné používať tam, kde vystačíme s výrazom *veľa návštevníkov*. Podobne názvy tvorené pripájaním predpôn k hotovým podstatným menám sú dnes veľmi časté i potrebné: *nadpráca, nadhodnota, podtlak, pretlak, rozplavba, rozjazda*. Vznikajú aj podobné názvy, ale zreteľne utvorené od predponových slovies: ak je od *odchodiť* podstatné meno *odchod*, možno od slovesa *odkaliť* utvoriť substantívum *odkal* a od slovesa *odlúhovať* substantívum *odlúh*.

Pribúdajú aj nové predponové slovesá, ako *predhrievať, preočkovať, precenit'* (dať nové ceny), *preplatiť, oduhličiť* (zbaviť uhlíka) *zauhliť* (zásobiť uhlím), *spriemerovať* (vypočítať priemer). Ako vidieť, v mnohých prípadoch jestvujú aj dvojslovné opisy uvedených dejov, ale prax si vyžaduje pružnejšie možnosti vyjadrovania. Tejto požiadavke možno vyhovieť, ak sú nové pomenovania v rámci slovotvorných možností a ak stručnejšie vyjadrenie nie je štylisticky príznakové (ak sa príliš neodchyľuje od neutrálneho vyjadrovania). Od spojenia *vziať do ohľadu* však sotva bude správne utvoriť sloveso *zohľadniť*. Ani sloveso *spochybniť* (uviesť do pochybnosti) nie je utvorené náležite.

Aj pri tvorení nových pomenovaní skladaním sa širšie uplatňujú niektoré typy, predtým menej časté v našom jazyku. Veľmi sa rozmáha typ *veľkomesto* (s prvou časťou *veľko-* alebo *rýchlo-*): *veľkoobchod, veľkobaňa, veľkovýkrmňa; veľkoobjemový; rýchlooprávovňa, rýchlotovar, rýchloželeznica*. Aj slová s druhou zložkou *-vod* sa rozmnožujú. Popri starom type *vodovod* máme dnes *plynovod, vzduchovod, ropovod, teplovod* (aj *horúcovod*, hoci nejde o vedenie tepla, resp. horúčosti, ale teplej alebo studenej vody). Z tohto rámca sa síce vymykajú slová ako *rúrovod* a *diaľkovod*, lebo sa neopierajú o vedenú látku, ale o materiál alebo inú vlastnosť, no pre prax sú nevyhnutné.

V skupine združených pomenovaní sa ako jednotlivé zložky uplatňujú rovnako odvodené, neodvodené i zložené slová. Ak prevažujú odvodené slová, je to len preto, že ich je vo všeobecnosti viac ako neodvodených a zložených. Možno však pozorovať dva zaujímavé prípady. Viacslovné pomenovania sú trocha neobratné na používanie, preto sa najmä pri ústnom pracovnom dorozumievaní (spravidla medzi odborníkmi) namiesto nich používajú akési skrátené pomenovania, opreté o významové základné slovo. Tak namiesto združeného pomenovania *továreň na káble* sa používa podoba *káblovka;* podobne *cvernovka* namiesto *továreň na cverny*. Namiesto *kondenzátové čerpadlo* sa používa podoba *kondenzátka*, namiesto *vysielací prístroj* iba *vysielačka* a pod. Je to možné

vtedy, keď je zo súvislosti známe, o čo vlastne ide, čiže keď sú vynechané časti združeného pomenovania akoby nahradené mimojazykovými okolnosťami. To býva najčastejšie v ústnych prejavoch, preto takéto „skrátené" pomenovania majú hovorový ráz, nehodia sa do odborných prejavov. Nie je však vylúčené, že časom sa ich hovorový ráz oslabí a stanú sa neutrálnymi slovami.

Na druhej strane zas vidieť snahu utvárať všeobecnejšie pomenovanie — a to je nevyhnutne viacslovné — proti konkrétnym jednoslovným názvom. Ako príklad možno uviesť pomenovanie *tehlová jednotka.* Nejde v ňom iba o tehly, ale aj o rozličné iné stavebné materiály (napr. *tvarovky),* z ktorých každý kus vydá viac ako za jednu tehlu. Pretože však normy sú vypočítané na tehly, treba mať nejakú mieru všeobecnejšiu než tehla, a to je práve *tehlová jednotka.* Podobné dôvody hovoria i pre pomenovanie *bytová jednotka* proti jednoslovnému názvu *byt.* Treba však poznamenať, že aj združené pomenovania tohto typu sú príznačné pre odborné vyjadrovanie.

Z tohto stručného prehľadu možností pre tvorenie nových pomenovaní vidieť, že v dnešnej slovenčine sa plne využívajú domáce slovotvorné možnosti, pričom sa slovotvorná sústava rozširuje aj o nové typy.

Podoby nanebovstúpenie a nanebovzatie nie sú neologizmami

MARTA MARSINOVÁ

Konštatovanie L. D v o n č a, že „uplatnenie sa štruktúry súčasného spisovného jazyka viedlo už v minulosti a akiste aj v budúcnosti povedie k „opravám" niektorých zaužívaných, petrifikovaných podôb ako pozostatkov staršieho vývinu nášho jazyka",[1] ukazuje sa celkom zrelé na realizáciu pri podobách *nanebovstúpenie* (i *Nanebovstúpenie), nanebovzatie (i Nanebovzatie), nanebovzatý* a pod., keď podrobne zhodnotíme všetok prístupný materiál.

L. Dvonč[2] má na podobu *nanebovzatie* jediný citát z bratislavského Večerníka (6. 11. 1968, str. 3). Možno však uviesť ďalšie doklady, kto-

[1] L. D v o n č, *Nanebovstúpenie, nanebovzatie,* KS 3, 1969, 271—273.
[2] V cit. príspevku na str 272.

rými sa v uvedených kompozitách podoprie potreba zmeny podôb s *-nebe-* na spisovné *-nebo-*.

Pri podrobnom skúmaní materiálu pre Slovník slovenského jazyka[3] v SAV sme zistili aj ďalšie doklady, a to staršieho dáta, ako je doklad z Večerníka. Uvedieme ich chronologicky. Podobu *nanebovzatie* máme dva razy doloženú z Hviezdoslava: *nanebovzatie čistej zásluhy a z mŕtvych vstáva, vzlieta nanebovzatím.*[4] Ďalej máme z päťdesiatych rokov doklady od Žáryho *(A vyššie, rýchlejšie letia prúdnicové stroje, hravo predbehujúc nanebovzatých kristov)*[5] a od Karvaša *(Programove sme kladnému hrdinovi zabezpečili nanebovzatie).*[6]

O dokladoch z Hviezdoslava možno povedať, že reprezentujú stav, ktorý uzákoňovalo 2. a 3. vydanie Czamblovej Rukoväti.[7] Pravda, do Vážneho Pravidiel[8] sa zas dostali podoby *nanebevstúpenie* i *Nanebevstúpenie, nanebevzatie* i *Nanebevzatie,* a tak zostali vo všetkých vydaniach Pravidiel až dosiaľ. Sú teda Žáryho a Karvašove podoby s *-o-* porušením kodifikovanej normy, ale iste v prospech súčasnej slovenčiny.

Zaujímavé je, že Slovník slovenského jazyka, ktorý veľmi často uvádza rozličné hláskoslovné varianty — a zachytil takúto variabilitu aj v hesle *nebo* (zastar. i *nebe)*[9] — neuviedol podľa skutočného stavu v materiáli obidva varianty, ktoré sa vyskytujú v excerptoch.[10]

V staršom štádiu jazyka naozaj prevažovali podoby s *-nebe-*. Ak L. Dvonč uvádza, že Ľ. Štúr vo svojej kodifikácii uprednostňuje v základnom slove podobu *ňebe* pred *ňebo,* je pochopiteľné, že tento úzus

---

[3] O zistenie stavu požiadala Jazyková sekcia Slovenskej liturgickej komisie, ktorá koncom roku 1968 začala pracovať na preklade nových liturgických textov z latinčiny. V textoch sa vyskytujú aj názvy sviatkov Ascensio Domini a Assumptio B. M. V., ktoré sa doteraz podľa Pravidiel slovenského pravopisu uvádzali v náboženských textoch ako *Nanebevstúpenie Pána* a *Nanebevzatie Blahoslavenej Panny Márie.* Väčšine členov komisie sa podoba s *-nebe-* zdá v súčasnej spisovnej slovenčine neopodstatnená.

[4] P. O. Hviezdoslav, *Sobrané spisy II,*[4] Turč. Sv. Martin 1936, 332, a III,[3] Turč. Sv. Martin 1934, 212.

[5] Š. Žáry, *Aká to vôňa,* Bratislava 1954, 139.

[6] Doklad od P. Karvaša je z Kultúrneho života 1956, č. 17, str. 9.

[7] S. Czambel *(Slovenský pravopis,* 1890) má na str. 234 v indexe podoby *Nanebevstúpenie* a *Nanebevzatie.* Rovnaký stav zostal v prvom vydaní Rukoväti spisovnej reči slovenskej (Turč. Sv. Martin 1902, str. 325). Ale už v druhom vydaní (1915) nachodíme na str. 329 podoby *Nanebovstúpenie* a *Nanebovzatie.* Rovnaký je stav v treťom vydaní (1919) na str. 254.

[8] *Pravidlá slovenského pravopisu,* Matica slovenská, Turč. Sv. Martin 1931, 188.

[9] *Slovník slovenského jazyka II,* Bratislava 1960, 314.

[10] Stojí za povšimnutie, že ten istý SSJ má na str. 314 z Hviezdoslava heslo *nebokryt* a na str. 315 *nebosklon* i *nebasklon,* teda dva varianty, doložené z viacerých autorov.

logicky ovplyvňuje aj kompozitá. Z prvého ročníka Orla tatránskeho (1845) máme v historickom materiáli SAV podobu *na nebevzatie*[11] a z Radlinského Pokladov kazateľského rečníctva I (1849) *na nebe vstúpenie*.[12] Hoci Jančovičov maďarsko-slovenský a slovensko-maďarský slovník[13] zo šesťdesiatych rokov uvádza vo svojej II. časti podľa abecedy osobitne heslá *Ňebe* i *Ňebo* (str. 154) a v I. časti pri hesle *ég* (str. 89) len slovenské *ňebo*, pri slove *menny* (str. 299) *ňebo* a za ním až na druhom mieste *ňebe*, teda dáva prednosť podobe *ňebo*, v kompozitách sa ďalej zachováva podoba s *-e-*: *na ňebe stúpeňja* (I, 299 v hesle *menny*) a *ňebevid* ako synonymum združeného pomenovania *ňebeská mapa* (II, 89 v hesle *ég*). Zo šesťdesiatych rokov máme doklad aj z časopisu Sokol VI (1867), a to *na nebe vzätie*.[14]

Podoby s *-e-* si Radlinský zachoval aj neskôr, a to v základnom slove *nebe* i v kompozitách. Napr. v šiestom vydaní jeho Nábožných výlevov[15] máme len podoby s *e*, napr. *Nanebevstúpenie* (str. 584, 585, 789, 1043), *Nanebevzatie* (str. 921, 924, XXIX, XLV), *nebe* (XLII, LVIII). Tento úzus sa preniesol do vydaní Spolku svätého Vojtecha a zachoval sa až podnes.[16]

Ako sme už ukázali, vydania SSV sa striktne pridržali starého úzu. Neologizovanie sa teda začína inde: u spisovateľov, v tlači a u tých, ktorí v duchu dnešných vývinových tendencií požadujú zmenu. Zo všetkého vychodí, že tlak je dostatočne silný na to, aby Pravopisná komisia JÚ SAV tieto okolnosti uvážila a v najbližšom vydaní Pravidiel slovenského pravopisu uzákonila podoby *nanebovstúpenie* i *nanebovzatie*, a to aj v menách sviatkov *Nanebovstúpenie* a *Nanebovzatie*.

---

[11] ...*ďalej o smrti a na ňebevzatí panni Márie* (119/35/II).

[12] ...*až po na nebe vstúpenia Krista Pána užíva sa biela* (60/27).

[13] Š. Jančovič, *Nóvi obširni maďarsko-slovenski a slovensko-maďarski slovňik*, 1863. I. oddjel *Maďarsko-slovenski szlovňik*. — II. oddjel *Slovensko-maďarski szlovňik*.

[14] ...*krásny obraz ... na nebe vzätie Panny Marie* (119/68—69).

[15] A. Radlinský, *Nábožné Wýlewy*. Šieste wydanie. Wiedeň 1885.

[16] Tak v poslednom (14.) vydaní *Nábožných výlevov* z r. 1945 (str. 15, 17, 18, 584, 585, 822, 915), v Briššákovej modlitebnej knihe *Hore srdcia* z r. 1951 (str. 378—382, 489, 490) v *Misáli latinsko-slovenskom* z r. 1952 (601, 609, 1080), ba tak aj v *Malom katechizme* z r. 1969 (str. 66 a 67).

Slovenčina v jednom preklade z češtiny

LADISLAV DVONČ

Vydavateľstvo Obzor v Bratislave vydalo r. 1968 cestopis Sylvie K u č e r o v e j a Vladimíra K u č e r u *Veľká Británia* v preklade Ljubice (!) B r a x a t o r i s o v e j. Knižka veľmi pekne zasväcuje čitateľa do života vo Veľkej Británii, najmä v Londýne. Pekný dojem z publikácie však do istej miery narúšajú nesprávnosti, ktoré vznikli pri preklade z češtiny do slovenčiny. Všimneme si tu jednotlivé nedostatky, a to hláskoslovné, pravopisné, lexikálne a gramatické.

Mäkké *ľ* sa neuvádza v prípadoch *scelovaniu* (str. 25) a *chmel* (31). Väčšie nedostatky sú v kvantite cudzích slov. Tak sa tu nesprávne uvádza podoba *alžbetinskej* (18) m. *a l ž b e t í n s k e j, Fabianska spoločnosť* (20) m. *F a b i á n s k a spoločnosť, Burom* (20) m. *B ú r o m* (hoci na str. 58 je správna podoba príd. mena *búrskej), Bretonka* (13) m. *B r e t ó n k a, Feničania* (33) m. *F é n i č a n i a, Hadrianov* (35) m. *H a d r i á n o v.* Zisťujeme v tom vplyv českej predlohy.

Nesprávne sa používa podoba príd. mena *neradi* v tomto prípade: *jednotlivé profesie neradi prijímajú medzi seba mnoho nových robotníkov* (30); tu má byť podoba *n e r a d y.* Nesprávne je písanie *Scillskými ostrovmi* (33) m. *S c y l l s k ý m i ostrovmi.* V odvodenom príd. mene *striptýzových* je tvrdé *ý* podľa češtiny, hoci v spisovnej slovenčine sa používa podoba s mäkkým *í* (pozri M. Š a l i n g o v á, *Ako písať slovo „striptíz"*, SR 28, 1963, 313 alebo m ô j príspevok *K písaniu i a y v slovách prevzatých z angličtiny,* SR 33, 1968, 15—21). Nesprávne sa používa slovo *nato* v prípade: *Ale nikto nepoukazuje nato, že robotnícke getá sú v Británii už od nepamäti* (51); správne má byť: *ale nikto nepoukazuje n a t o, že...* Podobne sa nesprávne používa slovo *zato: Keď jedného z účastníkov schôdze potrestali zato, že mal na sebe nacistickú uniformu, odmietol zaplatiť pokutu* (52); *z a t o, že.* Zbytočne sa zachováva pôvodná podoba názvu v prípade *Stockholm* (22); tu sa bežne používa zdomácnený výraz *Štokholm* (podobne ako napr. *Paríž, Londýn, Mníchov, Viedeň, Rím* atď.). Zachováva sa pôvodná podoba *musicaly* (99), hoci by tu už bolo možné používať zdomácnenú podobu *m u z i k á l y* (pozri m ô j príspevok *Musical, muzical, muzikal, či. muzikál?,* SR 30, 1965, 369). — Nesprávnosti sú aj pri písaní veľkých písmen. Nie je správna podoba *nelondýnčanov* v prípade: *Ale keď sa dostanú do spoločnosti zámožnejších „nelondýnčanov" z ostatných štvrtí, títo načúvajú ich nárečiu „cockney" a pýtajú sa: „Prosím Vás, čo ste povedali?"* (171). Aj záporná podoba vlastných mien je vlastným menom. S malým písmenom by sa toto pomenovanie mohlo písať len

vtedy, ak by sa slovo *londýnčan*, resp. *nelondýnčan* používalo ako meno prívrženca istého hnutia, príslušníka nejakej organizácie a pod. (porov. *Pražan — pražan, Martinčan — martinčan),* ale o to tu nejde. Nie je potrebné písať slovo *Sir* s veľkým začiatočným písmenom pred menom osoby: *Roku 1577 vydal sa Sir Francis Drake z Plymouthu na lodi Pelican na cestu okolo sveta* (9). Takéto a podobné tituly píšeme s malým začiatočným písmenom. V názve *Pes Baskervillský* (33) sa má písať s veľkým písmenom iba prvé slovo (porov. názvy *Matica slovenská, Dekrét kutnohorský).* Označenia panovníckych rodov nechápeme v spisovnej slovenčine ako vlastné mená, a preto ich treba písať s malým písmenom: *Jej predkovia pochádzajú predovšetkým z nemeckej Hannoversko-Coburgskej dynastie* (128). A ďalej nesprávna je podoba *Coburgskej* aj preto, že sa tu zachováva z pôvodného mena *g;* v spisovnej slovenčine spoluhlásky *k, g* pred príponami *-ský* a *-stvo* zanikajú vo výslovnosti i v písme, napr. *Hamburg — hamburský.* Názov *československé veľvyslanectvo* nepíšeme s veľkým písmenom, ak nejde o presný názov s presným určením sídla: *London Museum, Kensington Gardens, v západnom výbežku Hyde Parku, oproti Československému veľvyslanectvu* (181). Nesprávne je písanie slova *katedrála* s veľkým písmenom v tomto prípade: *Medzi jeho práce patrí Katedrála sv. Pavla a ďalších 50 kostolov* (205). Nazvy kostolov ako zemepisné názvy sa v prípade použitia prívlastku s menom osoby v genitíve, bližšie určeným prídavným menom *svätý,* nepíšu s veľkým začiatočným písmenom (porov. *dóm sv. Martina, chrám sv. Trojice).* Správne malo byť: *patrí katedrála sv. Pavla.*

Veľmi veľa nedostatkov je v interpunkcii. V mnohých prípadoch chýbajú čiarky (uvádzame ich v zátvorke): *A počíta sa, že v osemdesiatych rokoch by ich počet mohol vzrásť na 2 milióny a na prelome storočia spolu s deťmi, ktoré sa im tu narodia (,) dokonca až na 3 milióny* (47; prívlastková veta uvedená slovom *ktoré* má byť oddelená z obidvoch strán čiarkou, na začiatku aj na konci); *Liberáli sú zmesou niekoľkých vplyvných šľachtických rodov, ktoré jej zostali verné aj po jej úpadku (,) a niekoľkých maloburžoáznych prúdov* (136; ako v predchádzajúcom prípade). Čiarka je nepotrebná v tomto prípade: *Sú to jednak Preparatory Schools, pre deti od 7 do 13 rokov a potom mnoho rozšírenejšie Public Schools* (142); okrem toho vo vete po prvom *jednak* by sa žiadalo použitie tohto výrazu aj v ďalšom texte vety: *Sú to jednak Preparatory Schools pre deti od 7 do 13 rokov, jednak omnoho rozšírenejšie Public Schools.* Z iných interpunkčných znamienok sa zbytočne uvádza spojovník v slove *rádio-teleskop* (obr. č. 11). Správna je podoba *rádioteleskop;* podobne píšeme aj slová *rádiotelefón, rádiotelegraf* (pozri SSJ III, Bratislava 1963, 684—685 a *Slovník cudzích slov* od S. Šalinga, M. Šalingovej a O. Petra, 2. vyd., Bratislava 1966, 912).

Aj pri používaní niektorých slov vidíme chyby. Napr. namiesto vyjadrenia *nákladný voz* (66) by bolo lepšie vyjadrenie *nákladné auto*. Namiesto slova *odozva* (147) by sme radšej videli slovo *ozvena* alebo *ohlas*. Slovo *diaľnica* (obr. 22) by sa malo nahradiť slovom *autostráda* ako slovenským ekvivalentom českého výrazu *dálnice* (SSJ VI slovo *diaľnica* pokladá za české). Slovo *upomienkové* vo výraze *upomienkové predmety* (194) nie je správne, o čom už písal G. Horák v *Jazykovej poradni II*, 62—63 a v tomto časopise K. Palkovič *(Pamiatkové predmety* KS 1, 1967, 212—213; pravda, pomenovanie *pamiatkové predmety* tiež nie je najlepšie, lebo vyvoláva asociáciu s výrazom *pamiatky*, ku ktorému je tiež príd. meno *pamiatkový)*. Namiesto výrazu *odpoludnia* (174) je lepší výraz *popoludní*, namiesto *dopoludnia* (174) *predpoludním*. Veľmi nevhodne pôsobí použitie výrazu *dopad*, ktorý nemá u nás dobrý zvuk: *Pocítil to celý Západ, avšak dopad bol rôzny* (152). Vhodnejší je tu celkom iste výraz *dosah, účinok, dôsledok* alebo *dôsledky*. (Pozri aj J. Oravec, *Na jednej strune*, Pravda, 14. 1. 1967, str. 2.)

Nesprávne sú aj niektoré odvodené slová. Tak napr. na str. 30 sa uvádza podoba *kotliarov* namiesto *kotlárov* (SSJ I, 754). Používa sa tu podoba *vresoviština* (33); SSJ pozná len podobu *vresovisko* (SSJ V, 167), ktorá je inak v tejto knihe na str. 40 a 43. Nevhodné je spojenie *nacionálne socialistického* (51) m. *národnosocialistického*. Namiesto tvaru *poeurópštených* (148) má byť tvar *poeurópčených* (SSJ III, 160 uvádza sloveso *poeurópčiť)*.

V okruhu skloňovania sme našli nesprávne tvary nom. pl. *vresoviska* (43) a *privilégia* (16) m. *vresoviská, privilégiá*. Meno *Alf* v spojení s priezviskom *Ramsey* sa v knihe neskloňuje, hoci by bolo prirodzené skloňovať ho: *Alf Ramseymu* (obr. 49) m. *Alfovi Ramseymu*. To isté vidíme pri iných menách: *autor Robinsona Crusoe* (199) m. *Crusoa, revolučná pieseň o Robin Hoodovi* (202) m. *o Robinovi Hoodovi*. Podobne namiesto podoby *Beatles* ako nesklonného substantíva (rodné mesto populárnych *Beatles;* 22) možno používať sklonnú podobu *Beatlesov* (k tomu pozri môj článok *Bchemians, Beatles, Times*, KS 1, 1967, 206—209). Nesprávna je podoba *Drakea* (18) m. *Draka* (písmeno *e* v tomto prípade netreba písať; píše sa iba pri menách na *-ce, -ge, -che* na označenie výslovnosti *-s, -ž, -dž* a *-š)*. Nesprávna je podoba *Mladej Boleslavy* (190) m. *Boleslavi;* miestne meno *Bcleslav* sa skloňuje podľa vzoru *kosť*, nie *žena*. Namiesto prísloviek *latinsky* (16, 203), *francúzsky* (16), *galsky* (40), *nemecky* (91, 161) sa mali použiť príslovky *po nemecky, po latinsky, po francúzsky, po galsky*. Správne je na str. 19 príslovka *po nemecky* s predložkou *po: Kráľ hovoril iba po nemecky.*

Vo výraze *anglického najpopulárnejšieho športu* (obr. 48) by sme opravili poradie príd. mien: *najpopulárnejšieho anglického športu* (ide o vymedzenie najpopulárnejšieho športu v rámci jednotlivých športov v Anglicku, nie anglického športu spomedzi skupiny najpopulárnejších športov). Namiesto spojenia *námestím Trafalgar* (174) radíme *Trafalgarským námestím;* spojenie *Trafalgarské námestie* je napr. na str. 174 alebo na str. 203. Nesprávna je väzba pri slovese *zúčastňovať sa: prakticky sa nezúčastňujú odborového a tobôž nie politického života* (48); v spisovnej slovenčine sloveso *zúčastňovať sa* má predložkovú väzbu s lokálom: *zúčastňovať sa na niečom* (pozri V. Uhlár, *Zo slovenských väzieb,* Učiteľské noviny 18, 1968, č. 2, str. 4; J. Oravec, *Väzba slovies v slovenčine,* Bratislava 1967, 228). Nesprávne je použitie zámena *sebou* namiesto predložkového spojenia *so sebou: Vzala ho sebou* (205). Ide o typický bohemizmus. Namiesto vyjadrenia *uznávať ako* je správna väzba *uznávať za: Edinburg sa oficiálne uznáva ako jeho hlavné mesto* (36). *Cardiff uznáva sa teraz ako hlavné mesto Walesu* (23). Správne má byť: *uznáva sa za jeho hlavné mesto* (pozri J. Oravec, c. d.). V nasledujúcom súvetí je nevhodne pripojená posledná veta po spojke *a: Vznikla paleta rôznych siekt, ktoré odrážali rôzne triedne záujmy — presbyteriáni, kongregacionalisti, metodisti, baptisti a ich hnutia dostali spoločný názov „dissenters"* (139); mala sa uviesť bez spojky po bodkočiarke alebo sa mala uviesť ako samostatná veta. V nasledujúcej vete sa zas nevhodne opakuje spojka *aby: Utvoriť jednotu všetkých ľavicových síl tak, aby od protestov mohli prejsť k účinným akciám, aby sa zlomila nadvláda pravice v robotníckom hnutí* (155; *na zlomenie nadvlády...*).

Názov *Church of England* sa tu prekladá ako *anglikánska cirkev* (139). Správny preklad je *Anglická cirkev,* podobne ako názov *Bank of England* je v slovenčine *Anglická banka* (porov. u nás názov *Československá cirkev).* Pravda, príslušník Anglickej cirkvi (ako národnej cirkvi v Anglicku) sa volá *anglikán;* pri slove *anglikán* ide o prevzatie cudzej podoby, podobne ako je napr. *luterán, dominikán, hegelián* atď. V názve *Sága rodu Fcrtsytovského* je nesprávna podoba *Fortsytovského* namiesto *forsytovského* (200). (Inak poznamenávame, že podoba *Sága rodu forsytovského* sa u nás nepoužíva; Dejiny svetovej literatúry, Bratislava 1963 uvádzajú na str. 555 názov *Forsytovská sága;* pod týmto názvom vyšiel román v slovenčine v SPKK r. 1959.)

Kritický pohľad ukazuje, že v preklade knihy *Veľká Británia* je pomerne veľa chýb. Mnohé z nich majú pôvod v origináli tejto knihy — v češtine. Pravda, sú tu aj nedostatky, ktoré pramenia jedine z nedostatočnej znalosti jazykových prostriedkov spisovnej slovenčiny. Ak by mala publikácia znovu vyjsť v slovenčine, bude treba urobiť kritickú revíziu celého textu.

Upozornili sme tu na jednotlivé nedostatky, pričom sme zároveň poukázali na novšiu literatúru, v ktorej možno nájsť poučenie o nadhodených otázkach. Potrebnej literatúry je už dnes dosť, len ju treba viac využívať pri práci.

Samoprvý

KATARÍNA HABOVŠTIAKOVÁ

Nedávno sme si povšimli v našej tlači vety: *Samoprvá cesta pápeža do Afriky; Bola to samoprvá slovenská sv. omša v Uruguaji.*[1] Zaujalo nás v nich slovo *samoprvý*, ktoré v súčasnej slovenskej spisovnej slovnej zásobe nie je časté a využíva sa v spomenutom novinárskom prejave na aktualizáciu a štylistické obzvláštnenie kontextu.

Slovo *samoprvý* nespracúva sa v Morfológii slovenského jazyka a nie je doložené v Slovníku slovenského jazyka ani v príslušnom IV. zväzku, ani v Dodatkoch v VI. zväzku,[2] hoci v kartotéke pre tento slovník boli 4 doklady v materiáli, ktorý sa využíval pri koncipovaní prvých piatich dielov, a 1 doklad z tzv. novšej excerpcie, ktorá tvorila materiálovú základňu pre VI. diel (Dodatky).[3] Do SSJ sa toto slovo nedostalo pravdepodobne preto, že bolo málo doložené z literatúry a nie je v aktívnej slovenskej slovnej zásobe zväčša známe, resp. používané.[4] No tak, ako sa do Dodatkov zaradila príslovka *samoprvo*,[5] malo sa tam zaznačiť (pravda s primeraným hodnotením) i slovo *samoprvý*.

---

[1] *Katolícke noviny* 84, č. 13 (30. III. 1969).

[2] *Morfológia slovenského jazyka*, Bratislava 1966, 343 a *Slovník slovenského jazyka IV*, Bratislava 1964, VI, 1968.

[3] Doklady: *Túto myšlienku našich povestí ... vyslovil Janko Rimavský hneď v úvode k samoprvému vydaniu Slovenských Povestí* (Dobšinský, *Úvahy o slov. povestiach* 59, 13) — *Keďže samoprvým a prvopočiatočným zlom v pomere slovenských katolíkov a evanjelíkov býva vypínavá a nesnášanlivá pýcha.* (SP 1947, 661) — *Milka ide samoprvá spať* (Slovák č. 26, 53) — *Je tomu tak, jako aj pri jednotlivom človekovi, ktorý tiež nepamätá sa na svoj samoprvý detinský vek.* (J. Bodnár, *Myjava*) — *Takých bolo i medzi kňazmi, jeho principál Kľszák samoprvý.* (Anna Lacková-Zora, *Z čírej lásky*, Bratislava 1958, 43).

[4] Slovo *samoprvý* nie je známe ani v slovenských nárečiach (porov. nárečové monografie J. Stanislava, *Liptovské nárečia*, Turč. Sv. Martin 1932, A. Habovštiaka, *Oravské nárečia*, Bratislava 1965, ústne informácie E. Jónu z Novohradu, M. Maršinovej zo Žiliny, A. Pršu z Prievidze, A. Voderkovej z Brezovej pod Bradlom).

[5] Na slovo *samoprvo* boli 4 doklady (všetky z excerpcie románu Anny Lackovej-Zory, *Z čírej lásky*, Bratislava 1958, v ktorom sa toto slovo využíva na jazykové podfarbenie štúrovského obdobia).

Slovo *samoprvý* nie je doteraz doložené v pripravovanej kartotéke pre Historický slovník slovenského jazyka. Nezaznamenáva sa ani v starších slovenských slovníkoch[6] a v slovníkoch iných slovanských jazykov.[7] V kartotéke zo štúrovského a matičného obdobia máme však naň 2 doklady.[8]) Na 19. storočie sa vzťahujú i spomínané doklady z Dobšinského a Záthureckého. Niekoľko dokladov z kartotéky pre SSJ nám však dosviedča i známosť tohto slova u súčasných autorov (novšie doklady sú z novín Slovák, zo Slovenských Pohľadov z r. 1947 a z Bodnárovej monografie Myjava). Stavia sa teda otázka, či je toto slovo aktívnou zložkou súčasnej spisovnej slovenskej slovnej zásoby.

Lexikálna dokumentácia tohto slova v ústavných slovníkových kartotékach i v spomenutých slovníkoch i ústne informácie spolupracovníkov z ústavu o stave v ich rodnom náreči naznačujú, že slovo *samoprvý* nebolo a ani nie je všeobecne známe a používané. Významovo konkuruje tomuto slovu spojenie *samý prvý*,[9] ktoré je všeobecne rozšírené. I zo slovotvorného a sémantického hľadiska vplývajú na ústup slova *samoprvý* zo spisovnej slovenskej slovnej zásoby isté činitele.

V slove *samoprvý* má zámeno *samý* (resp. jeho neutralizovaná podoba *samo-)* význam „celkom, iba". Význam zámena *samo-* v slove *samoprvý* je blízky aj ruskému *samo-*, ktorým sa vyjadruje istá vlastnosť vo veľkej miere (porov. *samonovejšij, samomalejšij ap.).*[10] Pre slovenčinu však nie je tento spôsob stupňovania istej vlastnosti typický. A práve preto aj slovo *samoprvý* ustupuje zo súčasnej slovnej zásoby.

Slovo *samoprvý* s významom „celkom prvý, samý prvý" je v číslovkovom rade osihotené. Analogicky podľa *samoprvý* malo by sa dať povedať i *samodruhý, samotretí, samoštvrtý* atď. s významom „v pora-

---

[6] Nie je doložené napríklad u F. Ryšánka, *Slovník k Žilinské knize*, Bratislava 1954, 554, u A. Bernoláka, *Slowár slowenski, česko-latinsko-ňemecko-uherski*, Budae 1825—1827, IV. diel, str. 2868, u K. a M. Kálala, *Slovenský slovník z literatúry a náreči*, Banská Bystrica 1923, 594. (Tam je len príslovka *samoprv* v spojení *od samoprvu* s odkazom na Záthureckého. Ide o doklad doložený i v kartotéke SSJ zo Záthureckého zbierky *Slovenská přísloví, porekadlá a úsloví* 1896, 214: *To je od samoprvu tak).*

[7] Nie je doložené ani v češtine (v *Slovníku spisovného jazyka českého III*, Praha 1968), ani v poľštine (pozri B. Linde, *Słownik języka polskiego* MGMLI, zv. V, 216), ani v ruštine (pozri *Velký rusko-český slovník IV*, Praha 1959, 258 a S. I. Ožegovov *Slovar' russkogo jazyka*, Moskva 1952, 641).

[8] *Keď som po dosiahnutej ešte len samoprvej zpráve... premýšľal* (V. Pauliny-Tóth, Sokol I, 1862) a *Hja, zaspjevali Liptáci samoprví proťi ňej* (SP 1846, 6a).

[9] Porov. *Morfológia slovenského jazyka*, Bratislava 1966, 343; *Prvý sa dostal dnu Kapustík, veď tu bol samý prvý* (Lazarová).

[10] B. M. Volin, D. N. Ušakov, *Tolkovyj slovar' russkogo jazyka IV*, Moskva 1940, 30.

dí iba druhý, tretí, štvrtý" ap. Ibaže číslovka *samodruhý* (dnes vlastne len v spojení *samodruhá žena)* má špeciálny význam („ťarchavá, gravidná žena"), ktorý je pozostatkom pôvodného staršieho významu „1+1" (to jest *samodruhý* 1+1; tento číslovkový rad sa v tomto význame i ďalej rozvíjal: *samotretí* = 1+2; *samoštvrtý* = 1+3 atď., doklady naň máme zo staršej slovenčiny i z rozprávok).[11]

A tak práve vzhľadom na uvedené morfologické i sémantické okolnosti, totiž na zriedkavý spôsob stupňovania, zdôrazňovania istej vlastnosti zámenom *samo-* a na nevhodné asociácie pri ďalšom rozvíjaní číslovkového typu *samoprvý (samodruhý, samotretí* atď.) nepatrí do súčasnej slovenskej spisovnej slovnej zásoby slovo *samoprvý*.

Slovenské čeľustnoortopedické názvoslovie

Slovenské anatomické názvoslovie prof. Ladzianskeho, vydané pred 38 rokmi, zohralo vo vývine modernej slovenskej vedeckej terminológie mimoriadnu úlohu. Starší odborníci sa ešte pamätajú na veľký rozruch, ktorý vyvolali Ladzianskeho *Nomina anatomica* vo vtedajších univerzitných kruhoch. Hoci zostali iba v knižnej forme (v tom čase okrem autora zväčša nemal kto podľa nich prednášať), vyvolali živú diskusiu o oprávnenosti slovenskej vedeckej terminológie a boli podnetom pre neskoršie utváranie slovenského názvoslovia v iných vedných odboroch.

Po päťdesiatych rokoch v čase pribrzdenia rozvoja slovenskej jazykovej kultúry vzniká istá stagnácia. Až v roku 1962 vychádza ako základ pre ďalšie lekárske názvoslovia nové anatomické názvoslovie podľa parížskej anatomickej nomenklatúry (1955) a podľa súčasného stavu spisovnej reči. Nové, federatívne usporiadanie našej republiky zabezpečuje ďalší rozvoj slovenskej kultúry a rozvoj slovenského spisovného jazyka. Len od nás Slovákov teraz závisí, či a kedy dohoníme to, čo sa nežičlivosťou minulých rokov zanedbalo.

---

[11] Porov. P. D o b š i n s k ý, *Prostonárodné slovenské povesti III*, Bratislava 1958, 74: Vybral sa potom Svenči gazda na salaš aj so svojou ženou ťaršanou. On si sadol na koňa a ona na kobylu žrebnú. On šiel popredku a kôň predbehol kobylu na hodnom kuse cesty. Tu kôň zaeržal: „Ponáhľaj sa skorej za mnou!" A kobyla mu naspäť zaeržala: „Dobre tebe, keď si len s a m o d r u h ý; ale mne ťažko s a m o š t v r t e j". Príklad zo štúdie J. S k l a d a n e j, *K vývinu slova samodruhá*, Slavica slovaca 3, 1969, č. 1 (v tlači). — (Tam aj ďalšie príklady).

V rámci čeľustnoortopedickej sekcie Slovenskej stomatologickej spoločnosti vznikla názvoslovná komisia, ktorá si vzala za úlohu vypracovať slovenské názvoslovie čeľustnej ortopédie. V spolupráci s Jazykovedným ústavom Ľudovíta Štúra SAV uverejňujeme prvý súbor slovenských názvov z tohto odboru, ktoré komisia schválila. Členovia komisie sú doc. MUDr. P. Andrik a MUDr. Fedor Skotnický, prof. PhDr. J. Horecký a G. Tanušková.

čeľustná ortopédia
odbor stomatológie, ktorý sa zaoberá úpravou vývojových odchýlok chrupu a čeľustí

ortodontista
osoba, ktorá sa zaoberá narovnávaním zubov

ortodont
živočích s rovnými zubmi

tvár
časť obličaja ohraničená kefalometrickými mernými bodmi

obličaj
predná časť hlavy (bezvlasá) medzi kefalometrickými mernými bodmi

zuboradie
zuby usporiadané v prirodzenom slede do zubného oblúka

predmliečne zuby
zuby vyrastené pred mliečnou dentíciou

vyrovnaný chrup
chrup, pri ktorom sa zuboradia pri artikulačných pohyboch sánky dotýkajú v mnohých bodoch

zubná znetvorenina
chybne vyvinutý zub čo do formy a štruktúry

eugnácia
správne sformovaný žuvací systém, ktorého tkanivá sú vo funkčnej rovnováhe

zhryz, nespr. skus
dotyk antagonistov (jednotlivých zubov, zubných skupín alebo celých zuboradí) pri zovretých čeľustiach

hlboký zhryz
zhryz, pri ktorom sa rezáky prekrývajú viac ako 3 mm, teda prehryz rezákov je väčší ako 3 mm

hranový zhryz
zhryz, pri ktorom sa rezáky svojimi hranami dotýkajú

kliešťový zhryz
zhryz, pri ktorom sa v konečnom zhryze rezáky dotýkajú hranami

konečný zhryz (konečná oklúzia)
zhryz, pri ktorom sa zuboradia pri zovretých čeľustiach dotýkajú najväčšou plochou (ďalšie zblíženie čeľustí už nie je možné)

nožnicový zhryz
zhryz, pri ktorom sa v konečnej oklúzii rezáky prekrývajú (rezáky sú v prehryze)

nútený zhryz
zhryz, pri ktorom odchylne postavený (sklonený) zub alebo zubná skupina vedie zuboradia do anomálnej konečnej oklúzie

obrátený zhryz
zhryz, pri ktorom je niektorý horný rezák alebo celý horný front nie v predhryze pred dolnými rezákmi, ale v záhryze za dolnými rezákmi

otvorený zhryz
zhryz, pri ktorom sa pri zhryze zuboradí niektoré zuby alebo zubné skupiny nedotýkajú svojich antagonistov

bočný otvorený zhryz, nie postranný zhryz
otvorený zhryz v bočnom zuboradí

previsnutý zhryz
strmý zhryz spojený s hlbokým zhryzom

sklesnutý zhryz
zhryz, pri ktorom je po strate antagonistov v bočnej zóne vzdialenosť čeľustí v konečnom zhryze menšia ako pred stratou zubov

skrížený zhryz
zhryz, pri ktorom sa zuboradia križujú

strechovitý zhryz
zhryz, pri ktorom horné rezáky strechovite prekrývajú dolné rezáky

strmý zhryz
zhryz, pri ktorom horné rezáky (niekedy aj dolné) sú strmo postavené oproti svojim čeľustným bázam; interinciziválny uhol (medzirezákový uhol) je zväčšený

vysoký zhryz
zhryz, pri ktorom sa rezáky prekrývajú menej ako 2 mm, teda keď je prehryz rezákov menší ako 2 mm

zhryzová medzera = interoklúzna medzera
medzera, ktorá vznikne medzi zuboradiami, keď sú v základnej polohe

predhryz (jednotlivých zubov alebo zubných skupín)
zhryz, pri ktorom zub alebo zubná skupina je pred svojím antagonistom

prehryz (jednotlivých zubov alebo zubných skupín)
zhryz, pri ktorom zub alebo zubná skupina prekrýva svojho antagonistu alebo svojich antagonistov

vhryz
stopa, ktorú zanechávajú po sebe zuby po zahryznutí do predmetu

záhryz (jednotlivých zubov alebo zubných skupín)
zhryz, pri ktorom zub alebo zubná skupina je za svojím antagonistom alebo za svojimi antagonistami

telový posun zubov
pomknutie zubov bez osového sklonu (počas pomknutia nedôjde k osovému sklonu)

hrbčekové postavenie antagonistov
postavenie zubov, kde v konečnom zhryze v bočnom zuboradí hryzie zub na zub

púčikovitý stav zuboradia
začiatočné vývojové štádium zuboradia

hltací akt
súbor prehĺtacích fáz

základná (pokojová) poloha sánky
poloha, v ktorej sánka zaujíma túto polohu automaticky (okrem žuvacej činnosti) pri relasovanom svalstve upínajúcom sa na ňu; hlava sa musí pritom nachádzať v tzv. vybalancovanej polohe

voľná dráha
dráha, ktorú vykonáva sánka zo základnej polohy do konečného zhryzu

stredošvová rovina
vertikálna rovina, ktorá prechádza cez podnebia

žuvacia (oklúzna) rovina = oklúzna rovina
sečná rovina oklúznej plochy; prechádza stredom prehryzu rezákov a stredmi oklúznych plôch posledných molárov

sled zubov pri erupcii = postupnosť pri erupcii
poradie zubov, v akom sa prerezávajú

stočený zub
zub rotovaný okolo pozdĺžnej osi nie viac ako 180°

otočený zub
zub rotovaný okolo pozdĺžnej osi viac ako 180°

spomalený vývin chrupu
pomalší vývin chrupu vzhľadom na chronologický vek pacienta, pričom ide o pravidelný vývin

zaostalý vývin chrupu
pomalší, ale aj odchylný vývin chrupu

strojček = aparát
aparát na reguláciu chrupu

recipročné zakotvenie strojčeka
zakotvenie, pri ktorom sa využívajú aj recipročné sily na reguláciu chrupu

medzerník
strojček (vložka) na udržanie medzery v zuboradí

podstavcovací prístroj
prístroj slúžiaci na opodstavcovanie sadrových modelov čeľustí (chrupu)

vodiaci tŕň
prídavný drôtený element regulačného aparátu

obrúčka
súčiastka fixného regulačného aparátu

kanylka
trubička regulačného aparátu

predĺžená spona
spona, ktorá sa dotýka viacerých zubov alebo celej zubnej skupiny

ROZLIČNOSTI

Zo slovenských ľudových názvov húb

Smrčok jedlý Morchella esculenta (L.)PERS.

V listnatých lesoch, v parkoch, ba aj v záhradách na trávnatých, najmä trochu zatienených miestach rastú v apríli a v máji rozličné druhy smrčkov, ktoré menej skúsení hubári neraz zamieňajú s podobnými ušiakmi alebo chrapačkami. Najtypickejším predstaviteľom smrčkov je smrčok jedlý. Jeho vajcovitý klobúk je na povrchu zdobený pozdĺžnymi a priečnymi lištami, ktoré tvoria bunkovité rúchonosné políčka, sfarbené plavookrovo alebo tmavookrovo. Belavý hlúbik je vnútri dutý.

Smrčky sú výborné jedlé huby, vzácne už preto, že rastú v čase, keď iných húb skoro niet. Nezaškodí, ak ich pred úpravou sparíme vriacou vodou, aby sa odstránila kyselina helvelová.

Smrčky poznajú, zdá sa, na celom Slovensku, a to od najstarších čias, ako o tom svedčia slovenské ľudové názvy, z veľkej časti vychádzajúce z praslovanského **sm7rč6 / *sm7rž6,* ktoré je príbuzné aj s nemeckým názvom *Morchel.* Odtiaľ pochádza aj oficiálne latinské rodové pomenovanie smrčkov *Morchella.*

Západoslovanskému **sm7rž6* je najbližšie nárečový *názov smrž,* ktorý je rozšírený zhruba po celom západnom a sporadicky aj na strednom Slovensku až k Revúcej, Rožňave, Hnúšti, Poltáru a Šafárikovu. Z Kysuckého Lieskovca poznáme variant *smržek,* z Prečína pri Považskej Bystrici *smržok.* Na východnom Slovensku a v goralských nárečiach na Orave je rozšírená podoba *smarž,* pri Košiciach tiež *smerž,* v Oščadnici *smorž,* v Oravskom Veselom *smoršč,* v Starej Ľubovni *smorždz.*

Neskorším vývinom vznikli východoslovenské obmeny typu *smaržeľ. smaržel, zmaržel, smaržľa, smaržľak, zmaržľak.*

Prevažne na západnom Slovensku sa vyskytujú podoby *smrh, smrha,* v Rožkovciach pri Medzilaborciach aj *smarha.*

Na strednom Slovensku sa všeobecne používa názov *smrčok,* niekde aj *smrček,* ktorý prenikol aj do spisovného jazyka. Variant *smrečok* sme zaznamenali pri Zvolene a Martine, *svrček* na Orave a pri Nitre. V Kalinove pri Poltári smrčky nazývajú *smrk,* v Choňkovciach neďaleko Sobraniec *simerka,* pri Zvolene *smrekár* alebo *smrečkár,* na okolí Zlatých Moraviec a na Horehroní *smrekovec.* Pre tieto stredoslovenské

názvy predpokladáme pôvodnú základnú podobu **sm7rč6-*, ktorá je charakteristická v južnoslovanských jazykoch. Až neskôr sa významovo nezreteľný výraz mohol priklonit k všeobecne známemu slovu *smrek*.

Pod vplyvom ľudovej etymológie vznikli expresívne pomenovania *smrdák* v Hornom Srní, *smrďák* v Dražovciach pri Nitre.

Sémantickou zámenou mohol vzniknúť aj názov *jedlovec*, doložený od Zvolena. Môže tu však ísť aj o podobnosť s tvarom šušiek ihličnatých stromov.

V Papradne neďaleko Považskej Bystrice volajú smrčky *kokorúd* alebo *kokorúdek*. Rovnaký názov používajú aj pre šušky ihličnatých stromov. Samo slovo je z jazykovej stránky veľmi zaujímavé. Súvisí so starým adjektívom *kokorav7* „*kučeravý*", sekundárne hádam aj „našuchorený", ktoré sa zachovalo iba v ojedinelých prípadoch, najmä v názvoch daktorých rastlín, ako napríklad *kokorik, kukurik* pre botanický rod Polygonatum. *Kokoríkom* miestami nazývajú aj príbuznú konvalinku, lebo pripomína mladé rastliny kokoríkov. Vo význame „smreková alebo jedľová šuška" sa používa blízky názov *krákorka* v archaických okrajových nárečiach západných Čiech.

S drsným povrchom klobúka súvisí pravdepodobne pomenovanie *chripľák* z Dolian pri Pezinku a hádam aj *rompa* z Kovariec a *majrocha* zo Zohora (porovnaj nemecké *rauh* = *drsný*).

Pretože smrčky rastú od včasnej jari, a najmä v máji, dostali miestami názov *májovka*, napríklad v Pribyline, v Lechnici, *majovka* v Hnilci a v Starej Ľubovni, *majuvka* v Poľanovciach pri Levoči.

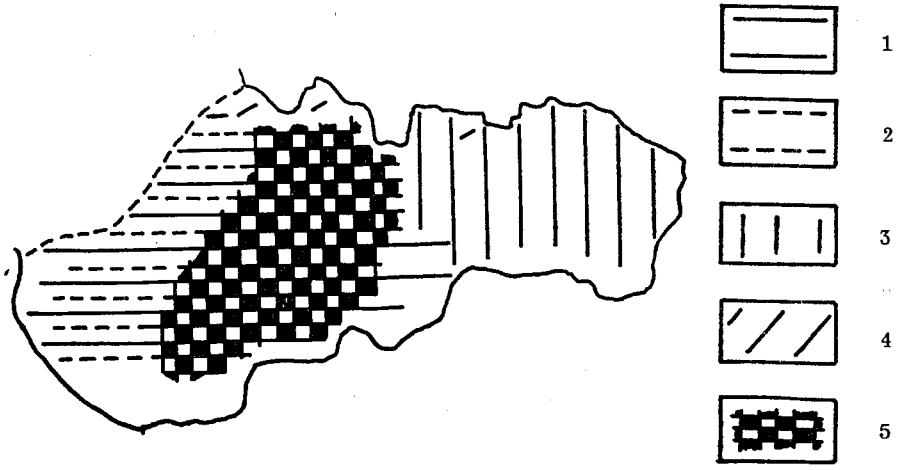

Slovenské ľudové názvy smrčka jedlého Morchella esculenta: 1. *smrž*, 2. *smrh, smrha*, 3. *smarž, smaržeľ*, 4. *smorž*, 5. *smrček, smrčok*.

Názvy *murcheľ* z Dlhej Lúky pri Bardejove a *murheľ* z Oravskej Poruby a od Bardejova súvisia s nemeckým *Morchel.*

Sémanticky dosť nezreteľné sú pomenovania *oskoruša* od Myjavy a *žitniak* z Buclovian od Bardejova.

V odborných spisoch z 18. a 19. storočia používali pre smrčok názvy *smrh(a), smrž, smrček, smrčok.* Z ich konkurencie sa celkom zákonite uplatnila vo funkcii dnešného odborného termínu stredoslovenská podoba *smrčok.*

Smrčkom sa podobajú ušiaky, z ktorých naši mykológovia odporúčajú najmä

ušiak obrovský Gyromitra gigas (KRBH) COOKE.

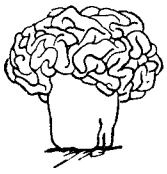

Klobúk tejto huby je okrovohnedý, na povrchu hrubo mozgovito poprehýbaný a dutý, rovnako ako krátky belavý hlúbik. Svetlejšou farbou klobúka, trochu iným vráskovaním a často aj oveľa väčšími plodnicami sa tento druh už na prvý pohľad odlišuje od *ušiaka obyčajného* (Gyromitra esculenta), ktorý je v surovom stave jedovatý. Pretože ušiak obyčajný u niektorých ľudí vyvoláva žalúdočné ťažkosti, nepatrí u nás do zoznamu kódexových húb, t. j. húb, ktoré sa môžu na trhu predávať, hoci mnohí mykológovia, najmä francúzski, ho pokladajú za jedlú a chutnú hubu.

Ušiak obrovský je naproti tomu dobrá jedlá huba, ktorú na trhoch predávajú bežne. Odporúča sa však pokrájanú hubu pred ďalšou úpravou obariť.

Ušiak obrovský sa zjavuje zavčasu zjari zvyčajne vo vlhkých a svetlých listnatých lesoch.

Mnohí hubári ušiaky nerozlišujú od smrčkov a volajú ich rovnakými názvami, ako napr. *smrček, smrh, smaržel, murhľa* a pod.

Podľa charakteristického tvaru plodnice volajú ich v Podlužanoch pri Bánovciach a na okolí Senice *ucháč,* v Dverciach *ušiak,* v Sverepci pri Považskej Bystrici *úško* a v Hronci *volovo ucho.*

Pomenovanie *pšeničňak,* doložené z Buclovian od Bardejova, je pravdepodobne motivované farbou klobúka.

O včasnej vegetácii hovorí názov *májovka,* pri Humennom *majovka,* ktorý sa neraz vzťahuje aj na smrčky.

Názvy typu *psia huba* alebo *besný smrh* ukazujú, že im miestni hubári nedôverujú.

Ojedinele doložený názov *chrapáľ* zo Sverepca bol prenesený z rodu Helvella; svojím významom sa vzťahuje na predmety s vráskavým, poprehýbaným povrchom.

V mykologickej systematike sa ušiaky začleňujú do čeľade chrapačkovitých (Helvellae). V starších slovenských publikáciách majú preto zvyčajne pomenovanie *chrapáč* (z češtiny), ojedinele aj *osyčník* alebo *hrčák*.

M. Majtánová

Rozlišujme príslovky ďalej a dlhšie

„Keby niečo zlyhalo a my by sme boli nútení zostať na Mesiaci, neverím, že by sme vydržali či prežili ďalej než 24 hodín..." Toto podľa novín vyhlásil na tlačovej konferencii pred prvým výletom na Mesiac Neil Armstrong, muž, ktorý bol predurčený ako prvý človek vystúpiť na Mesiac. Pravda, povedal to po anglicky. Jeho výrok sme citovali v slovenskom preklade, ako ho priniesol denník Smena 10. júla 1969.

V uvedenom súvetí nás zarazila príslovka *ďalej* v spojení *ďalej než 24 hodín*. Tvar *ďalej* je podľa všetkých slovenských gramatík a slovníkov 2. stupeň príslovky miesta *ďaleko*. Pre svoj miestny význam spája sa príslovka *ďaleko* — 2. st. *ďalej* — 3. st. *najďalej* s výrazmi dĺžkovej miery, vzdialenosti, pohybu v priestore a pod. Napríklad: *ďaleko od domu; o krok, o kilometer ďalej, pomaly ďalej dôjdeš; najďalej skočil Janko*. Tvar *ďalej* nadobúda však v niektorých kontextoch aj časový význam. Vtedy vyjadruje pokračovanie v začatom deji, trvanie deja naďalej: *pracujte tak (aj) ďalej/naďalej; dobré počasie potrvá ďalej/naďalej; čím ďalej, tým horšie sa cítim; ostaňte si verní (aj) ďalej/naďalej*. Ako vidieť z uvedených príkladov, príslovku *ďalej* v časovom význame možno často nahradiť príslovkovým výrazom *naďalej*. Aj vo výraze *a tak ďalej* slovko *ďalej* vyjadruje pokračovanie, ale tu už nie je časový význam zreteľný. Slovko *ďalej* sa okrem toho používa aj ako častica pri vypočítavaní vo význame „potom, okrem toho". Aj v tomto prípade máme do činenia s významovým odtienkom pokračovania. Napríklad: *po prvé, po druhé, ďalej...; Ďalej tam bolo veľa zvedavcov*.

Niekedy má príslovka *ďalej* časový význam iba zdanlivo. Napríklad na otázku *Ako ďaleko je odtiaľto do Žiliny?* možno odpovedať aj takto: *Je to o hodinu ďalej ako do Piešťan*. Spojením *o hodinu ďalej* sa tu síce vyjadruje časová miera, ale iba v prenesenom význame na označenie vzdialenosti v priestore. Priestorový význam jednoznačne naznačuje otázka *ako ďaleko?* Bez súvislosti s predstavou priestorovej vzdialenosti by bolo spojenie príslovky *ďalej* s časovým určením sotva možné.

Tým sme vyčerpali všetky možnosti použitia príslovky *ďalej* v súčasnej spisovnej slovenčine. V časovom význame „dlhšie" sa príslovka *ďalej* v slovenčine nepoužíva (tvar *dlhšie* je 2. stupeň príslovky času *dlho).* Po slovensky nehovoríme *bol som tam ďalej ako dve hodiny, pracoval som vo výrobe ďalej ako dva roky,* ale povieme *bol som tam dlhšie* (alebo *viac) ako dve hodiny, pracoval som vo výrobe dlhšie* (alebo *viac) ako dva roky.* Podobne: *bol som tam najdlhšie* (alebo *najviac,* nie *najďalej) dve hodiny, pracoval som vo výrobe najdlhšie* (alebo *najviac,* nie *najďalej) dva roky.* Podľa toho nie je náležité ani spojenie *ďalej než 24 hodín* vo vete citovanej na začiatku. Správne má byť: *dlhšie (viac) ako (než) 24 hodín.*

V slovenčine sa teda rozlišuje formou aj významom príslovka miesta *ďaleko — ďalej — najďalej* a príslovka času *dlho — dlhšie — najdlhšie.* V časovom význame sa niekedy používa aj príslovka *ďalej* (2. stupeň), spravidla na vyjadrenie odtienku pokračovania v niečom začatom. Tvar 2. stupňa príslovky *ďaleko — ďalej* neslobodno však v nijakom kontexte ľubovoľne zameniť tvarom 2. stupňa príslovky *dlho — dlhšie* a naopak. To je jedna zo „školských" poučiek.

Ako je potom možné, že sa v novinách niekedy stretneme s takouto nenáležitou a nežiadúcou zámenou? Príčiny môžu byť rozličné, ale poslednou príčinou je vždy nedokonalé poznanie spisovnej slovenčiny. V uvedenom konkrétnom prípade (v spojení *ďalej než 24 hodín)* sa príslovka *ďalej* nevhodne použila, ako sa domnievame, pri prekladaní z českej predlohy. V predpokladanej českej predlohe zaiste bolo spojenie *déle než 24 hodin.* České *déle* niekto preložil do slovenčiny nevhodne príslovkou *ďalej.* Český výraz *déle* je však 2. stupeň českej časovej príslovky *dlouho* a teda zodpovedá slovenskému výrazu *dlhšie,* nie slovenskému výrazu *ďalej.* Ekvivalentom slovenského výrazu *ďalej* je v češtine tvar *dále* (to je 2. stupeň českej príslovky *daleko).* Takéto a podobné jemné rozdiely medzi našimi dvoma blízkymi jazykmi by mali dobre poznať a rešpektovať najmä prekladatelia z češtiny do slovenčiny. Potom by pri prekladaní vznikalo menej nežiadúcich jazykových chýb.

Š. Peciar

Tri poznámky o výslovnosti

Pri príležitosti osláv SNP sa v rozhlase a televízii často opakovalo slovo *povstanie.* Niektorí vyslovovali spoluhlásku *v* v tomto slove ako obojperné *u̯: pou̯stanie,* vychádzajúc pravdepodobne z pravidla, že *v* vnútri slova pred spoluhláskou (okrem spoluhlásky r) sa asimiluje na obojperné *u̯: hlava — hláu̯ka, ovos — ou̯sa* ap. Treba upozorniť, že

v tomto prípade nejde o postavenie vnútri slova, ale na začiatku koreňa, resp. pred koreňom slova, kde sa spoluhláska *v* pred neznelou spoluhláskou asimiluje na *f*. Spoluhláska *v* je v tomto prípade predpona, nachádza sa pred neznelou spoluhláskou koreňa *-sta-*, a teda jej výslovnosť je neznelá *-fsta-* bez ohľadu na to, že pred ňou je ešte jedna predpona *po-*. Asimilácia spoluhlások je vždy spätná, teda predchádzajúca spoluhláska sa prispôsobuje (asimiluje) nasledujúcej. Správna výslovnosť tohto slova je teda s *f: stáť, f-stať, po-f-stať* a teda aj *po-f-stanie.*

V ostatnom čase sme pobadali, že podaktorí rečníci vyslovujú mäkko slabiky *ďe, ťe, ňe, ďi, ťi, ňi* (zriedkavejšie *ľe, ľi)* aj v niektorých cudzích slovách, napr.: *komuňista, humaňizmus, sociaľisťickí* atď. Takáto výslovnosť je nesprávna. V našom jazyku jestvuje mnoho cudzích slov — najčastejšie latinského a gréckeho pôvodu, ktoré si zachovali v týchto slabikách tvrdú výslovnosť: *komunista, humanizmus, socialistickí, minister, diskusia* atď. Treba, pravda, pripomenúť, že pri skloňovaní pred slovenskými ohýbacími príponami *-e, -i* aj v cudzích slovách sa spoluhlásky *d, t, n, l,* vyslovujú mäkko *ď, ť, ň, ľ: komunisťi, v nikotíne, v hoteli, v Arktíde* atď. Prípony *-ista, -izmus, -istický* nie sú však ohýbacie prípony a nie sú ani pôvodne slovenské, preto aj v týchto prípadoch vyslovujeme slabiky *de, te, ne, le, di, ti, ni, li* tvrdo. Správna výslovnosť je teda: *komunista, komunistickí, socialista, humanizmus* a *komunisťi, v nikotíne, v Arktíde* atď.

Počuli sme v rozhlase takúto vetu: *Prezident republiky Ludvík Svoboda navštívil mesto Krakuf.* Ide tu o poľské mesto, ktoré po slovensky nazývame *K r a k o v.* V rozhlasových a televíznych reláciách, najmä spravodajských, sa denne vyskytujú cudzie mená a názvy zo všetkých možných jazykov sveta a nie je teda dosť dobre možné určiť pre ich výslovnosť nejaké všeobecne platné pravidlo. Jestvujú však zásady, podľa ktorých sa môžeme orientovať a ktoré treba zachovávať. Medzi nimi je na prvom mieste zásada používať slovenský názov (a slovenskú výslovnosť), ak v slovenčine existuje, resp. ak sa ustálilo jeho slovenské znenie.

Mesto Krakov je 800-ročné poľské mesto s bohatou kultúrnou tradíciou, ktoré leží neveľmi ďaleko od slovenských hraníc a je na Slovensku po stáročia dobre známe pod slovenským názvom *Krakov.* V slovenskom kontexte používame teda zásadne len jeho slovenské znenie. Takisto, ako napr. *Viedeň* nie *Wien, Belehrad, Paríž, Rím, Londýn* atď. Keby sme v takýchto prípadoch dôsledne používali pôvodné názvy, mohli by vzniknúť nejasnosti a veta s príslušným názvom by vyznela čudne, ba i humorne. Predstavme si napr. vetu: *Štátnici sa zídu vo Viedni,* v ktorej by sme použili pôvodný názov *Wien.* Znela by takto *„Štátnici sa zídu vo — Víne!*

Platia teda zásady:

1. slovenský názov, ak ho slovenčina má,
2. slovenská výslovnosť názvu — a až potom,
3. výslovnosť blízka výslovnosti pôvodnej, pravda, pokiaľ možno v rámci slovenského hláskového inventára.

Slovanské koncovky *-ov, -ev* v cudzích menách a názvoch sa vyslovujú po slovensky s obojperným *ŭ: Charkŭ, Kijeŭ* a teda aj *Krakoŭ, krakoŭský, Krakoŭčania* a pod.

V. Záborský

Preprednutý, nie preriedly

V slovenčine je veľa prídavných mien utvorených zo slovesných základov.

Hojné sú tie, čo vznikli z príčastí, a to najmä z činných príčastí prítomných *(rozhodujúci gól, nehynúca pamiatka, neutichajúce nadšenie)* alebo z trpných príčastí *(oddaný priateľ, urazená pýcha, obdraté podpätky)*. Takýmito prídavnými menami sa pomenúva vlastnosť súvisiaca s dejom základového slovesa. Pri dokonavých slovesách to býva vlastnosť s výsledkovým dejovým významom *(preprednuté vlasy, neuznaný talent* a pod.).

Prídavné mená odvodené od tzv. l-ového príčastia sú v súčasnom jazyku zriedkavejšie. Častejšie sú v staršom spisovnom úze. Tvarom trpného príčastia konkurujú najmä pri bezpredmetových slovesách, kde trpné príčastie nemá pasívny význam *(v z n i k n u t á situácia — vzniklá situácia, s t u h n u t ý sval — stuhlý sval, p o t u c h n u t é obilie — potuchlé obilie, u j d e n ý zárobok — ušlý zárobok* a pod.). Mnohé z prídavných mien na *-lý* utvorených od slovesných základov sa v Slovníku slovenského jazyka označujú ako knižné, príp. ako zastarané. A naozaj ako také ich pociťujeme, keď v súčasnej tlači čítame: *Spustlé priestory newyorského divadla Dagonet neodradili podnikavého producenta Dulutha od pokusu vrátiť divadlu zašlú slávu novou atraktívnou hrou...* (Literárny život I, č. 2); *V tejto súvislosti sa obracajú poslanci s naliehavou výzvou na všetkých občanov ČSSR, aby pomohli vzniklú situáciu riešiť* (Večerník, 14. 6. 1969); *... a my, zdúpnelí z tohto výjavu, sme len čakali...* (Večerník, 4. 7. 1969); *...preto sú nezriedka také preriedle hľadiská našich štadiónov...* (Smena, 21. 4. 1969).

Niektoré slovesá podobu pre trpné príčastie nemajú *(hrmieť, mladnúť, citiť, plaviť sa* a i.). Ale dokonavé stavové slovesá, akými sú aj slovesá *spustnúť, vzniknúť, zdúpnieť, preprednúť*, takúto podobu majú: *spustnutý, vzniknutý, preprednutý*. — Menej častá, ale rovnako ústrojná je

podoba *zdúpnený* (tak ako *prebolený, vyhorený* podľa slovesného vzoru *vidieť — videný*). Niet teda dôvodu, aby sa na vyjadrenie výsledného stavu alebo činnosti použili od slovies odvodené prídavné mená so zakončením *-lý*. Aj keď takéto prídavné mená v slovenčine sú *(dospelý, zvrhlý, zaslúžilý, vypuklý, zosnulý, priľahlý* atď.), tento typ tvorenia adjektív dnes už nie je živý a produktívny. Ako nenašské pociťujeme i podstatné mená na *-osť*, ktoré by sme mohli odvodiť od takýchto prídavných mien *(zdúpnelý — zdúpnelosť, preriedly — preriedlosť* a pod.).

V uvedených vetách mali teda mať prednosť podoby prídavných mien z trpných príčastí: *spustnuté priestory, vzniknutá situácia, zdúpnení, preredнuté hľadiská* (príp. aj *preriedené hľadiská*).

V. Betáková

O chvíľu, za chvíľu

Nedávno sme v okresnom týždenníku Trnavský hlas (roč. XVII, č. 23) čítali túto vetu: *Zo zruinovanej MB-éčky za chvíľu vystúpil bez najmenšieho zranenia.* Zo správy, z ktorej vetu vyberáme, je jasné, že ide o činnosť vodiča po istom časovom úseku — po šťastnom nešťastí, keď sa auto prevrátilo... Teda od chvíle nešťastia uplynul istý čas, potom vodič vystúpil z auta. Okrem nevhodnej podoby *MB-éčky* nás v tejto vete zarazilo použitie predložky *za* v spojení *za chvíľu* pri vyjadrení časového úseku, po ktorom nasleduje dajaký dej, dajaká činnosť.

Siahneme po Slovníku slovenského jazyka a pozrime sa, ako je to s používaním predložky *za*. Vidíme, že jej použitie je náležité pri vyjadrení časového rozsahu, v ktorom sa uskutočňuje nejaký dej, napr. *urobiť niečo* v určitom časovom rozpätí, teda *urobiť z a hodinu, urobiť z a chvíľu (práca trvá hodinu, trvá chvíľu....)*.

V uvedenej vete ide o nenáležité použitie predložky *za* namiesto predložky *o;* malo tam byť vyjadrenie *o chvíľu,* nie *za chvíľu.* Urobiť niečo o hodinu značí urobiť to po uplynutí hodiny, *o chvíľu* = po uplynutí chvíle. Aj v prípade, kým vodič vystúpil z auta, uplynul určitý čas — chvíľa. Veta by preto mala znieť takto: *Zo zruinovanej e m b é č k y o c h v í ľ u vystúpil bez najmenšieho zranenia.* Alebo: *Zo zruinovaného auta značky Š k o d a 1 0 0 0 M B o c h v í ľ u vystúpil...* Naostatok si pripomeňme, že na túto chybu sa upozorňuje už v prvom zväzku Jazykovej poradne (Bratislava 1957, 187, 188).

G. Gotthardová

SPRÁVY A POSUDKY

Witold Doroszewski o jazykovej kultúre

Nielen medzi polonistami, ale aj v širokom kruhu slavistov z celého sveta je známy popredný poľský jazykovedec Witold Doroszewski.

Známy sa stal svojou rozsiahlou odbornou prácou, významné miesto v polonistike a slavistike si získal svojimi teoretickými prácami zo všeobecnej jazykovedy, z tvorenia slov, z lexikológie a lexikografie, populárny sa stal hlavne svojou popularizačnou činnosťou v okruhu jazykovej kultúry a redigovaním veľkého *Słownika języka polskiego* (11 zväzkov — na základe tohto slovníka už vyšiel aj *Mały słownik języka polskiego*, Varšava 1968).

Pre všetky Doroszewského práce je príznačná odbornosť a vedeckosť. Nie bez príčiny čítame ako motto jeho diela *Studia a szkice językoznawcze* (Varšava 1962) citát z Bacona: „Non est scientia nisi de generalibus, de singularibus non est scientia", t. j. veda je vedou iba vtedy, keď sa zaoberá všeobecnými javmi, nie jednotlivosťami.

No W. Doroszewski nepodceňuje ani prácu na jednotlivostiach. Dokazuje to množstvo článkov, príspevkov, poznámok z oblasti jazykovej kultúry. Doteraz vyšli tieto drobné práce súhrnne vo dvoch zväzkoch *O kulturę słowa*. Pravda, takýchto zborníkov vyšlo v Poľsku viac (napr. S. Urbańczyk zredigoval a vydal zborník *Polszczyzna piękna i poprawna* — vyšli dve vydania).

Potešujúci je najmä fakt, že o otázkach jazykovej kultúry píšu nielen jazykovedci, ale aj novinári, učitelia, spisovatelia atď.

Živý záujem poľskej kultúrnej verejnosti o tieto otázky som poznala pri nedávnej návšteve Varšavy.

Vo večerných hodinách dňa 28. augusta 1969 sa vo Varšavskom klube kultúry a tlače uskutočnila beseda poľských kultúrnych pracovníkov s W. Doroszewským o jazykovej kultúre.

Hoci sieň, v ktorej sa besedovalo, bola priestranná, mnohým sa neušlo sadnúť si. Stáli dookola sály.

Z tejto zaujímavej besedy prinášam aspoň zopár najlepších dojmov:

1. Jazykovedec, aby mohol úspešne pracovať vo svojej oblasti (teda aj v jazykovej kultúre), musí mať živý kontakt s obyčajnými ľuďmi. To znamená, že nielen prof. Doroszewski pri svojej dlhoročnej práci odpovedal na otázky, ale aj dával otázky ľuďom na ulici, v električke, v mestách i na dedinách, na poli atď. a dostával neraz veľmi vtipné a pozoruhodné odpovede.

2. V oblasti jazykovej kultúry sa nedejú zázraky, treba, aby všetci poľskí kultúrni pracovníci i celá verejnosť sústavne pracovali na skultúrnení každodennej reči.

3. Táto práca musí byť systematická.

4. Hovoriaci si musia vypracovať správne návyky
   a) v myslení,
   b) vo vyjadrovaní.

Ako príklad uviedol bohatú frazeológiu slovesa *opierať sa o, opierať sa na (w oparciu o / na).*

Sympatie (vyjadrené potleskom) si získal akad. Doroszewski vtedy, keď veľmi pokojne odpovedal na kritiku vlastného prejavu (výrazov, zvratov) a keď na otázku, či „on ako živý súhrn pravidiel („poprawności")" nikdy nezakolíše a všade tam, „kde stojí, je všetko čisté".

Prof. Doroszewski s úsmevom odpovedá: — Nie, som v takej istej situácii ako „pan". Musím vždy a všade premýšľať, zdôvodňovať si, hľadať analógiu, vypracúvať historické výklady. —

Záujem a sympatie v priebehu živej diskusie rástli. Bolo treba pre pokročilý čas rázne prerušiť besedu. Verejnosť uspokojili iba tým, že v besedách budú pokračovať.

Keď sa neinformovaný poslucháč pýtal prof. Doroszewského, či dakto pracuje v oblasti jazykovej kultúry a či sa vôbec na tom pracuje, Doroszewski odpovedal: „Tak sa mi vidí, že pracujem!" (Potlesk.)

Po besede pohotoví knihkupci predávali diela Doroszewského — medzi nimi aj 2. zväzok série *„O kulturę słowa"* (Warszawa 1968).

Bolo to zaujímavé školenie o živej jazykovej kultúre pri šálke kávy alebo čaju.

M. Ivanová-Šalingová

Vítame Atlas slovenského jazyka

(J. Štolc — F. Buffa — A. Habovštiak a kol., *Atlas slovenského jazyka I, Vokalizmus a konsonantizmus, Prvá časť: Mapy, Druhá časť: Úvod — Komentáre — Materiály,* Vydavateľstvo SAV, Bratislava 1968.)

Celá slovenská kultúrna verejnosť víta prvý diel Atlasu slovenského jazyka, výsledok dlhoročnej náročnej a záslužnej práce kolektívu autorov a spolupracovníkov, ale aj výsledok rovnako záslužnej práce desiatok exploratorov, ktorí svedomito po dedinách vypĺňali dotazníky, a tisícov ich informátorov.

Až dnes sa teda uskutočňujú snahy a plány F. Pastrnka, S. Czambla, V. Vážneho a ich spolupracovníkov, lebo iba na pôde Slovenskej akadémie vied sa od roku 1947 mohol v Jazykovednom ústave organizovať a aj finančne zabezpečiť rozsiahly výskum, mohli sa realizovať všetky prípravné, technické i koncepčné práce a napokon mohol sa vo Vydavateľstve SAV hotový elaborát aj vydať, a tak sa sprístupňuje vedeckým a kultúrnym pracovníkom doma i v zahraničí.

Jazykovozemepisné spracovanie nárečí má pre poznávanie jazyka veľký význam, lebo jednotlivé jazykové javy nie sú rovnako rozložené, každý má svoje vlastné zemepisné rozšírenie. Jazykový zemepis sleduje rozšírenie a hľadá príčiny a podmienky rozšírenia jednotlivých jazykových javov. Na

mapách graficky zachytený nárečový materiál umožňuje dobrú orientáciu a názorne ukazuje, ako sú varianty, tvary, slová a javy po istom území rozšírené. Súbor jazykových máp tvorí jazykový atlas. Jazykový atlas prináša istým spôsobom už spracovaný nárečový materiál, ktorý však môže byť a je východiskom ďalších výskumov, názorne ukazuje aj vzťahy medzi nárečovými celkami, medzi príbuznými i susednými jazykmi, poukazuje na vzťah nárečí a spisovného jazyka, na vývoj jazyka, preberanie a adaptáciu prevzatých slov a pod.

Slovenčina je v nárečiach bohato členená. Jazykovozemepisný obraz nárečí je pomerne pestrý a názorne ukazuje rozšírenie jednotlivých podôb, slov a javov po slovenskom jazykovom území. Odborníci dostávajú v Atlase slovenského jazyka nielen pohľad na rozčlenenie slovenských nárečí pri jednotlivých javoch v súčasnosti, ale aj významný prameň na poznávanie dejín jazyka a zákonitostí jeho vývinu. Okrem jazykových faktov možno z neho vyčítať aj údaje o kolonizácii, o pohyboch obyvateľstva v minulosti a tieto zistenia môžu významnou mierou prispieť aj pri štúdiu kultúrnych dejín a dejín osídlenia na našom území.

Vydanie Atlasu slovenského jazyka má však veľký význam aj pre vedecké poznávanie spisovného jazyka a výskum jeho normy. Na jednotlivých mapách možno veľmi názorne sledovať, ako sa spisovná slovenčina opiera o stredoslovenské nárečia a ako je so živou rečou ľudu bytostne spätá. Slovenské nárečia formovali spisovnú slovenčinu od jej zrodu a aj dnes sú jej pevnou oporou. O stredoslovenskú ľudovú výslovnosť sa opiera aj spisovná výslovnosť. Slovný fond slovenských nárečí je bohatá a nevyčerpateľná studnica, z ktorej sa spisovný jazyk môže stále obohacovať a sa naozaj i obohacuje.

Aby sme si mohli dobre predstaviť, aké množstvo práce reprezentuje dielo, ktoré práve vyšlo, stačí si uvedomiť, že v prvej fáze od roku 1947 vyplnilo 121 vtedajších poslucháčov Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave v 2559 obciach dotazník, ktorý obsahuje 2355 slov a tvarov. Iba po usporiadaní listov dotazníka do kartoték sa mohol zozbieraný nárečový materiál začať kartografovať (vnášať do máp). Aj pri tejto práci významne pomohli filologicky vyškolení poslucháči FFUK. Mapovalo sa na podkladové mapy, na ktorých boli zachytené všetky obce. Takto sa zmapovalo 1972 javov na 1098 slovách. Postupne sa v dialektologickom oddelení Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV ujasňovala celková koncepcia atlasu. Napokon sa ustálilo, že sa jazykovozemepisná situácia slovenského jazykového územia zobrazí na mapách s mierkou 1 : 1 000 000 s vyznačenou sieťou 335 vopred určených bodov. Rozhodujúcim kritériom pre výber bodov bol stupeň nárečovej diferencovanosti, aby bod reprezentoval nielen seba, ale celú skupinu obcí.

Jazyková situácia je na podkladových mapách zobrazená jednofarebnými symbolmi (značkami) a izoglosami. Izoglosami sa zobrazuje najmä na syntetických mapách, ktoré dávajú obraz o rozložení istého javu v celej sérii slov. V niektorých prípadoch je situácia zakreslená na výreze mapy s úplnou sieťou (všetky obce).

Prvý diel Atlasu slovenského jazyka obsahuje teda úvodné časti diela a jazykovozemepisnou metódou na 299 analytických i syntetických javových

mapách a v príslušných komentároch spracované v slovenských nárečiach diferencované hláskoslovné javy (vokalizmus a konsonantizmus). V komentárovej časti sa odtláča aj dotazník, podľa ktorého sa robil výskum v teréne, charakteristika vybraných obcí (bodov) a zoznam explorátorov.

V ďalších pripravovaných dieloch bude spracované členenie slovenských nárečí v morfologických javoch (skloňovanie, časovanie, tvorenie slov), v lexike a v syntaxi.

Na tomto mieste vari ani netreba spomínať menšie nedopatrenia a nepresnosti. Treba predovšetkým poďakovať všetkým, čo svojou prácou prispeli k tomu, aby národ dostal ďalšiu základnú príručku o svojom jazyku, a kolektívu autorov a spolupracovníkov zaželať veľa úspechov pri práci na ďalších dieloch Atlasu slovenského jazyka.

M. Majtán

Kultúra reči v prekladoch

V teórii literatúry sa čoraz viac začína zdôrazňovať úloha prijímateľa, vnímateľa umeleckého diela a spôsob, akým čitateľ je schopný dekódovať myšlienky a situácie, ktoré do svojho diela vložil (zakódoval) autor pri jeho tvorení. Nevýhodou tejto teórie však je, že síce zdôrazňuje prijímateľa, vnímateľa, ale chápe ho príliš individuálne. Zabúda sa, že každý vnímateľ umeleckého diela žije v istom spoločenskom prostredí a že podľa istých konvencií platných v danom období a v danej spoločnosti sa mení aj chápanie umeleckého diela. Do tohto spoločenského prostredia treba ako dôležitého činiteľa zarátať aj jazykové prostredie, stav spisovného jazyka a najmä jeho štylistickú diferenciáciu.

Táto teória sa uplatňuje aj v úvahách o prekladaní. V práci A. Popoviča *Preklad a výraz* (Vydavateľstvo SAV 1968) sa napr. prijíma reťazec pôvodca — oznámenie (umelecké dielo) — prijímateľ a ako osobitný člen komunikatívneho reťazca vkladá sa ešte prekladateľ. Úloha prekladateľa sa chápe ako interpretácia hotového umeleckého diela, ale aj tej skutočnosti, ktorú zobrazuje originál (35). Je prirodzené, že aj pri tejto dvojakej interpretácii hrá veľmi dôležitú úlohu jazyk prekladu i ohľad na spôsoby a možnosti vnímania prekladu práve s ohľadom na stav jazyka, v ktorom vnímateľ žije.

Takéto úvahy sa nanucujú čitateľovi nejedného diela preloženého do súčasnej spisovnej slovenčiny. Na úroveň publicistických, resp. menej umelecky náročných diel sa už v našom časopise poukázalo, ale treba si z týchto hľadísk všimnúť aj preklady umeleckých diel. Celkom náhodne sme si vybrali preklad noviel Prospera Mériméhо *Carmen*, ktoré preložili Michal Chorváth a Ladislav Holdoš a vydal Tatran (1968) v edícii Hviezdoslavova knižnica.

Zdá sa, že prekladatelia (alebo azda aj redaktorka E. Mikulajová) nie vždy sú ochotní zachovávať súčasnú normu slovenského jazyka v oblasti slovnej zásoby. Napriek dávnejším (ale ešte stále platným) zisteniam o význame slovesa *užívať* (napr. Jazyková poradňa I, 1957, str. 93) sa v preklade na

mnohých miestach vyskytuje spojenie *užívať zbraň*. V tom istom zväzku Jazykovej poradne (s. 109, 110) sa jasne hovorí o slovese *prevádzať*, o jeho významoch, no v preklade sa používa napr. v takýchto situáciách: *... ostatné dva (bataliόny) mali previesť šturm* (27); *Keď bol zakázaný obchod s černochmi a keď na jeho prevádzanie bolo treba... kapitán Ledoux sa stal vzácnym človekom...* (30). Sloveso *doprevádzať* sa označuje ako knižné zastarané, ale v preklade sa zjavuje v takom kontexte, kde podľa všetkého nejde o knižný alebo zastaraný ráz: *Kázal si pripraviť mandolínu a spieval, doprevádzajúc sa na nej* (382).

Zdá sa, že prekladatelia i redaktorka sa úzkostlivo vyhýbajú prídavným menám na *-lý*. Azda preto sa v celej knihe používa namiesto prídavného mena *zlý* iba podoba *mrchavý* alebo *mrcha*. A preto sa hádam vyskytuje aj podoba *vrený* namiesto *vrelý* v takejto súvislosti: *Bol som hotový v piatich minútach... a obarený čokoládou, ktorú som preglgoval vrenú* (204). Pravda, s takouto tendenciou je v protiklade slovo *sadlina* proti ustálenej podobe *usadenina: ...neraz som videla v kávovej sadline, že my máme skončiť spoločne* (417). Za hyperkorektné by sme chceli pokladať spojenie *na vaše služby* a *dostúpiť na vrchol* popri ustálených spojeniach *k vašim službám, dostúpiť vrcholu, dosiahnuť vrchol (netrpezlivosť dostúpila na vrchol* — 289). Zaujímavý je novotvar *plachtovnica* (31), odvodený prostredníctvom prídavného mena *plachtový*. Je však otázka, či je potrebné takto upravovať dávno známe (teda nie dnes tvorené) slovo *plachetnica*.

Treba, pravda, zdôrazniť, že v celkovom rozsahu recenzovaného prekladu sú to všetko jednotlivosti. Ale sú to jednotlivosti veľmi charakteristické: veľmi jasne ukazujú na jednej strane na nedodržiavanie normy, na druhej strane na jej priamočiare dotahovanie aj v takých prípadoch, kde sú dosiaľ v používaní staršie, petrifikované podoby.

Oveľa zložitejšia je situácia v štylistickej diferenciácii slovnej zásoby, resp. vo výbere istých menej známych slov. Zložitosť tu vidíme v tom, že prekladateľ je postavený pred veľmi ťažkú úlohu, ak má vystihnúť štylistické vlastnosti originálu, ale pritom vziať do úvahy aj možnosti vnímania a správneho pochopenia čitateľov s veľmi rozdielnym jazykovým vedomím. Zdá sa, že v tomto bode prekladatelia precenili možnosti a vedomosti čitateľa, ktorý náhodou nepochádza z užšej oblasti stredného Slovenska alebo ktorý nemá možnosti, prípadne ani chuť vyhľadávať si neznáme slová v Kálalovom slovníku.

K takýmto slovám treba zaradiť napr. *bísahy (...odviazala dosť ťažké bísahy, pripevnené k oblúku sedla* — 331), *labéta (Milencov som mala veľa, ...ale ľúbila som som len jedného. A ten ma nechal na labéte* — 349), *kaliackať (Už šiel len o jednej papršti a má primoc rozumu, lotor jeden, aby chcel kaliackajúc dôjsť do mâquis* — 11), *nezbašný (jeho nezbašné a ohorené ruky* — 200), *príkaznosť (som v príkaznosti s polovičným platom* — 240).

V preklade je aj mnoho takých slov, ktoré sú síce známejšie, ale čitateľ si nemá možnosť overiť, či majú alebo nemajú istú štylistickú funkciu (napr. vyjadrovať miestny alebo dobový kolorit); ide napr. o slová *onajzovica, kápka, špitál, púdľa, krapne, line, šerpňa, turňa, kermenovať, kamín, táflovanie, okoštovať, bukréta, vartáš, vysersámovaný*. To isté platí aj o domá-

cich slovách ako *zákľuka, záhryzok, ľúbenkyňa, súbojca, priekupec, súbojca, obecať.* Je známe, že v priemernom vedomí súčasného čitateľa, najmä z mladšej generácie, takéto slová sa nevnímajú ako štylisticky neutrálne. Preto vyvolávajú u čitateľa nevyhnutne dojem zastaranosti a do tejto roviny posúvajú celý výber Merimého noviel. Či má P. Mérimé takéto miesto vo francúzskej literatúre, musí povedať literárna história a literárna veda. Priemerný čitateľ v tomto preklade však naráža na isté ťažkosti pri vnímaní Mériméhо noviel práve pre značný počet takých slov, ktoré sme uviedli. A jazykovedec zisťuje aj nedodržiavanie normy, ba i jej priamočiare doťahovanie.

J. Horecký

Jazyková tvár dvoch podnikových časopisov

Niet príčin, pre ktoré by sa pri posudzovaní jazykovej úrovne podnikových časopisov malo spustiť z kritérií aplikovaných na tlačené slovo vôbec. Preto pokladáme za samozrejmé požadovať istú jazykovú a štylistickú kultúru príspevkov aj v časopisoch informujúcich čitateľov práve v tých okruhoch, ktoré sa nemôžu zjaviť v dennej tlači. Pravdaže, zaváži tu aj čítanosť podnikových časopisov a ich vplyv na jazykovú výchovu čitateľov.

Pozrime sa na jazykovú tvár časopisu Závodov 29. augusta v Partizánskom a závodného časopisu pracujúcich n. p. Slovnaft v Bratislave. Ide o časopisy *Úderník* (20. a 21. číslo tohto ročníka — ďalej $Ú_1$ a $Ú_2$) a *Slovnaftár* (20. číslo tohto ročníka — ďalej S).

Tvorcom týchto časopisov načim dosť nahlas pripomenúť, že výber lexikálnych prostriedkov by mal byť oveľa starostlivejší. Načim napr. zabrániť prenikaniu slov *činovník* (obmedzujúci štylistický kvalifikátor *arch.* uvádza pri tomto slove aj Slovník slovenského jazyka), *doporučovať* namiesto *odporúčať, nemocnosť* n. *chorobnosť, tvorčí* n. *tvorivý, majstrák* n. *majstrovský zápas* ($Ú_1$); *nápaditosť* n. *vynachádzavosť, dopad* n. *vplyv, účinok, následok, ovšem* n. *pravda, pravdaže, prejednávať* n. *prerokúvať* ($Ú_2$); *rozprávková zem* n. *krajina, stávajúce závody* n. *jestvujúce, predom* n. *vopred, bažinatý* n. *močaristý, zmrzlá pôda* n. *zmrznutá, vzniklá* n. *vzniknutá* (S) a i.

V posudzovaných časopisoch niekoľko prípadov usvedčuje redaktorov, že nie sú vždy načistom so slovenským tvaroslovím, ani s väzbami bežných slovies. Ukazujú to nespisovné tvary *kategoriach* ($Ú_1$), *princípami, manekýniek* ($Ú_2$), *v prevádzkárniach, slovnaftáriek, Javoreka, jedenástiek, teplota kolísa* (S) a používanie chybných väzieb pri takých častých slovesách, ako sú *zúčastniť sa niečoho* ($Ú_1$ a $Ú_2$), *závisieť na niečom* ($Ú_2$), *dosahovať niečoho* (S), pri ktorých má pre jazykového kritika osobitne trpkú príchuť to, že nie sú predmetom výčitiek po prvé.

Bez povšimnutia a nápravného zásahu sa nedajú obísť ani výrazy *vzdor takýmto ťažkým podmienkam* n. *napriek/navzdory, vleklé neplnenie úloh* n. *sústavné/chronické, po stránke estetiky* n. *z estetickej stránky, doprava do*

i zo zamestnania n. doprava do zamestnania i zo zamestnania, kinová pokladnica n. *pokladnica kina* (Ú1), *špinavý na tele i oblečení* — tu by bol súcejší opis, príp. výraz *špinavý a ufúľaný, strelecky mu nejde* n. *streľba sa mu nedarí, ako strelec sa neuplatnil/nepreukázal* (Ú2); *po tento rok sa prípravy nestretli...* n. *tohtoročné prípravy/tohto roku sa prípravy nestretli..., o ekonomických výhodách nie som dosť podkutý sa šíriť* n. *nie som dosť pripravený šíriť sa...* (S) atď.

Spoločným a veľmi nápadným nedostatkom týchto časopisov je pričasté používanie pasívnych konštrukcií. V tlačenom texte pôsobí rušivo vyjadrenie *o kvalite je písané* n. *o kvalite píšeme, plán i dohoda sú prekračované* n. *plán i dohodu plníme navyše/prekračujeme, požiadavky boli vykryté* n. *požiadavky sa splnili/sme splnili, zájazd bol uskutočnený* n. *sa uskutočnil* (Ú1); *bude dodaných...* n. *dodáme, dodá sa, bolo zaujaté stanovisko* n. *zaujalo sa*, príp. *zaujal, zaujali stanovisko, manekýnkami bolo predvádzané* n. *manekýnky predvádzali* (Ú2); *boli stratené hodinky* n. *stratili sa hodinky, bolo z neho vypustených 10 riadkov* n. *vypustilo sa 10 riadkov* (S) atď.

Ďalej je nápadný veľký počet pravopisných nedostatkov, napr. chyby v interpunkcii. Prevažujú tu prípady, že sa zabúda na písanie čiarky pred vzťažným zámenom *ktorý*, pred spojkami *a preto, aby, ak* a že sa vedľajšie vety uvedené týmito spájacími výrazmi neoddeľujú čiarkou, keď po nich nasleduje ďalšia veta. Naproti tomu čiarka je nadbytočná vo výrazoch typu *v nedeľu, 15. 6. 1969.*

Naostatok sme si všimli aj odbornú terminológiu. Vcelku je správna, ale niektoré výrazy použité v platnosti odborných termínov sa z hľadiska jazykovej správnosti odobriť nedajú. Preto namiesto odborného termínu *striekolisovanie podošiev* (Ú1) navrhujeme *lisovanie podošiev striekaním.* (Keby tento návrh nevyhovoval z vecnej stránky, vhodný termín by sa musel ustáliť po dohode s odborníkmi.) V tejto súvislosti hodno spomenúť, že v českom odbornom názvosloví sa upúšťa od termínov *střikolís* a *lisostřik* a namiesto nich sa zavádza motivovaný termín *přetlačování.* Výraz *podplánovaný stav pracovníkov* (Ú1) odporúčame nahradiť opisom, keďže v spisovnom jazyku nejestvuje predpokladané sloveso *podplánovať.* Námietky vzbudzujú aj zreteľne slangové výrazy *generálkár, generálkovať, zgenerálkovať* (Ú2) — korektne tu treba hovoriť *o pracovníkoch/odborníkoch uskutočňujúcich generálne opravy* a *uskutočniť/urobiť/vykonať generálnu opravu* ap.

Aká je teda jazyková tvár spomenutých podnikových časopisov? Vychodí nám trocha pesimistická odpoveď. Je to tvár do značnej miery odvrátená od požiadaviek jazykovej kultúry. Na škodu dobrej veci, lebo prevažná väčšina vyčítaných chýb sa dá napraviť napr. pohodlným prelistovaním indexov Kultúry slova. Pravda, najskôr treba vedieť, že takýto časopis jestvuje.

I. Masár

SPYTOVALI STE SA

Socialistična republika Slovenija, nie Socijalistička Republika Slovenija. — Pri našej návšteve v Ľubľane nás naši slovinskí priatelia upozornili na istú nedôslednosť v šiestom zväzku Slovníka slovenského jazyka. Pri hesle *Slovinsko* sa uvádza oficiálny názov tejto republiky v srbochorvátčine, teda *Socijalistička Republika Slovenija*. Ako však vieme, Juhoslávia je federatívna republika a jednou z republík Juhoslovanskej federatívnej socialistickej republiky je i *Slovinsko*, kde je úradným jazykom slovinčina. Preto nie je správne, ak sa oficiálny názov tejto republiky zachytáva v Slovníku slovenského jazyka v srbochorvátskom jazyku. Názov Slovinskej socialistickej republiky sa mal uviesť v slovinčine, teda *Socialistična republika Slovenija*.

Autori Slovníka slovenského jazyka zaiste čerpali informácie z našich zemepisných príručiek, kde sa názov Slovinskej socialistickej republiky zaznamenáva v srbochorvátčine. Bolo by preto užitočné, aby si toto naše upozornenie všimli aj zostavovatelia zemepisných príručiek a atlasov a aby v budúcnosti uvádzali oficiálny názov Slovinskej socialistickej republiky v slovinskom jazyku, teda *Socialistična republika Slovenija*.

Na záver ešte malú poznámku. Za nedôslednosť v šiestom zväzku Slovníka slovenského jazyka pokladáme i to, že sa pri hesle *Ľubľana* neuviedla pre informáciu i slovinská podoba tohto pomenovania *Ljubljana*. Ak sa to urobilo pri mene *Záhreb*, kde sa zachytila i podoba *Zagreb*, bolo to potrebné urobiť i pri mene *Ľubľana*.

Š. Michalus

Púšťať platňu i prehrať platňu. — Žiaci 3. ZDŠ zo Zvolena sa nás spytujú, ktoré z týchto dvoch spojení je správne: *pustiť platňu* alebo *prehrať platňu*.

Naša odpoveď: Obidve spojenia sú správne, ale treba ich štylisticky, ba i vecne, rozlišovať. V odbornom vyjadrovaní používame spojenie *prehrať platňu*. Je to vyjadrenie presné, *prehrať* tu značí zahrať skladbu na platni od začiatku do konca. V hovorenom prejave (napr. aj v rozhovoroch medzi žiakmi) možno použiť aj spojenie *pustiť platňu*. Sloveso *pustiť* tu má význam „uviesť do chodu dajaký mechanizmus", v našom prípade gramofón. Nehovoríme však len *pustiť gramofón*, ale aj *pustiť platňu*. Takéto prenášanie významu (čiže metonymia) je v jazyku bežné. V našom prípade však cítime ešte živo istý logický skok, preto spojenie *pustiť platňu* má príznak hovorovosti. V odbornom jazyku teda treba dávať prednosť spojeniu *prehrať platňu*, v bežnej reči je vhodné aj vyjadrenie *pustiť, púšťať platňu*.

M. Pisárčiková

Názvy okresov treba písať s veľkým začiatočným písmenom. — M. P. z Malčíc, p. Michalovce: „V časopise Život zo 6. augusta 1969, č. 32, str. 18 boli uverejnené tieto vety: *Rozprával mi ju istý ekonóm z michalovského okresu. Zdá sa, že v michalovskom okrese majú takýchto ľudí.* Nepíšu sa veľké písmená i na začiatku názvov okresu?"

Podľa Pravidiel slovenského pravopisu treba písať zemepisné mená, a to názvy dielov sveta, ich častí, krajín, krajov, štátov a ich veľkých správnych oblastí (krajov, okresov, starých žúp) s veľkým začiatočným písmenom, napr. *Prešovský okres, okres Prešov, Spišskonovoveský okres, okres Spišská Nová Ves, Banskobystrický okres, okres Banská Bystrica* a pod.

Aj v spomenutých vetách časopisu Život bolo treba písať názov okresu Michalovce s veľkým začiatočným písmenom: *Rozprával mi ju istý ekonóm z Michalovského okresu. Zdá sa, že v Michalovskom okrese majú takýchto ľudí.*

J. Jacko

Štefan Moyses, či Štefan Moyzes? — M. P. z Draviec: „V denníku Pravda zo dňa 19. 4. 1969 v noticke, v časopise Zdravie č. 7 (z apríla 1969) dokonca dr. Ľ. Čečetka píše meno 1. predsedu MS so z (Moyzes) a nie so s (Moyses). Myslím, že je to chybné. Hudobní skladatelia, Mikuláš a Alexander, to viem, tí sa píšu so z, Moyzes, ale 1. predseda MS sa podpisoval ináč. Je však možné, že sa mýlim, lebo i v Matičnom čítaní č. 7 je Štefan Moyzes, aj uličná tabuľka v Martine a v Banskej Bystrici."

V priezvisku Štefana Moysesa sa píše *s*, ak prísne vychádzame zo zásady, že sa má zachovávať pôvodný pravopis mena. Takto sa priezvisko *Moyses* píše napr. v Dejinách Slovenska II (Bratislava 1968). Pravda, popri podobe *Moyses* sa u nás používa aj podoba *Moyzes*, ktorá je bližšia skutočnej výslovnosti, a tak nie je nejako prekvapujúce, že sa aj meno Štefan Moyzes veľmi často, ba prevažne píše dnes so *z*.

Okrem toho treba tu mať na pamäti to, že mená známych kultúrnych, politických a iných osobností sa po čase začnú písať v upravenej podobe podľa zásad súčasného pravopisu. Tak napr. namiesto podoby *Kalinčák* používame dnes spisovnú formu *Kalinčiak* s dvojhláskou *ia*. Podobne napr. namiesto pravopisnej podoby *Hamuljak* (podľa štúrovského pravopisu) sa dnes už celkom bežne používa podoba *Hamuliak* s dvojhláskou *ia* podľa dnešného pravopisu. Ako vidieť, v menách zaslúžilých osobností sa nepridržiavame vždy prísne pôvodného spôsobu písania mien (podľa matričného zápisu), ale pravopis a vôbec jazyková podoba takýchto mien sa upravuje podľa zásad súčasného jazyka.

V odvodených slovách sa stierajú mnohé pôvodné pravopisné javy ešte výraznejšie. Hoci napr. píšeme meno *Luther* s *th*, v odvodenine *luterán* už *h* nezapisujeme, podobne napr. v priezvisku *Darwin* sa píše dvojité *w*, ale v odvodenine *darvinista* jednoduché *v*. Názov obce *Mojzesovo*, súvisiaci s menom *Moyzes* (resp. *Moyses*), sa píše úplne podľa súčasného pravopisu s *j* a *z*, v názve *Hamuliakovo* je *ia* a v názve *Kolárovo* je len jedno *l*, hoci v mene *Kollár* píšeme dve *l* (*ll*).

Ako vidieť, pri písaní mien typu *Moyses/Moyzes, Hamuljak/Hamuliak, Kalinčák/Kalinčiak* sú isté osobitnosti. Nemožno preto písanie *Moyzes, Hamuliak, Kalinčiak* a podobne hodnotiť priamočiaro ako „chybu".

L. Dvonč

Ako sa skloňuje podstatné meno cirkev. — J. S. z Petrovian, okr. Prešov: „V Práci z 5. augusta 1969 som na viacerých miestach našiel slovo *cirkev* v tvare 2. pádu jedn. čísla: Jeho cesta nielenže sledovala globálne ciele cirkve, ale mala prinajmenšom štyri aspekty. Cirkevný aspekt: pápež svojou misiou chcel urýchliť proces dekolonizácie africkej cirkve ... — ... vysvetlil siedmim africkým kardinálom a 33 biskupom úlohu cirkve v rozvojových krajinách. Radil sa s nimi o ďalšom poslaní misionárov a kňazov v Afrike, ako aj o stanovisku cirkve voči politike rasovej segregácie. Oboznámili najvyššiu autoritu cirkve s najpálčivejšími problémami Afriky. Je forma *cirkve* správna?"

Podstatné mená ženského rodu zakončené v 1. páde jedn. čísla na spoluhlásku *-v* sa v spisovnej slovenčine skloňujú podľa vzoru kosť, napr.: *krv (veľa) krvi, obuv — obuvi, reďkev — reďkvi, Břeclav — (do) Břeclavi.* Do tejto skupiny patrí aj podstatné meno *cirkev,* ktoré sa v spisovnej slovenčine takisto skloňuje podľa vzoru kosť, teda *cirkev — (od) c i r k v i* (nie *cirkve).*

Podstatné meno *cirkev* má však v 3. a 6. páde mn. č. pádové prípony podľa vzoru žena: *cirkvám, cirkvách* (ako *ženám, ženách).* V ostatných pádoch sa podstatné meno *cirkev* formálne zhoduje so vzorom kosť: *kresťanské c i r k v i, od kresťanských c i r k v i* atď.

Slovo *cirkev* malo mať v uvedených vetách pádovú príponu *-i: ciele c i r k v i, proces dekolonizácie africkej c i r k v i, vysvetlil úlohu c i r k v i, o stanovisku c i r k v i, oboznámili najvyššiu autoritu c i r k v i.* Aj na spomínanom slove sa ukazuje užitočnosť častejšieho listovania v Pravidlách slovenského pravopisu a v ďalších základných normatívnych príručkách.

J. Jacko

Zmraštená i zmraštiteľná fólia. — Ing. V. K. z Výskumného ústavu potravinárskeho v Bratislave: „Máme pochybnosti o terminologickej platnosti slova *zmraštený.* Dobré je povedzme vo výraze *zmraštené jablko,* ale v odbornom termíne *zmraštená fólia* sa nám nevidí celkom súce. A ak by aj bolo, nevieme sa rozhodnúť, či je lepšia forma *zmraštený,* či *zmraštiteľný.*

Odpoveď načim začať zistením a hádam aj uistením, že výraz *zmraštenie* sa v technickej terminológii bežne používa vo význame „zmenšenie rozmerov telesa" (pozri napr. *Stavebnícky náučný slovník I,* Bratislava 1961, 480). Nevidíme dostačujúce príčiny, pre ktoré by sa v iných pracovných okruhoch bolo treba tomuto termínu a jeho odvodeninám vyhýbať. Za vyhovujúcu pokladáme podobu *zmraštená fólia,* t. j. fólia vzniknutá zmenšovaním rozmerov, sťahovaním ap., i *zmraštiteľná fólia,* t. j. fólia, ktorú možno zmraštiť, resp. ktorá sa dá zmraštiť. Ukazuje sa teda, že medzi podobami *zmraštený* a *zmraštiteľný* je zreteľný významový rozdiel. Pokiaľ ide o spojenie *zmraštené jablko,* rozumie sa ním predovšetkým zvráskavené jablko, jablko so skrčenou šupkou, ale ani význam „jablko, ktorého objem sa zmenšil" sa nedá vylúčiť. Nášho pisateľa i ďalších potenciálnych záujemcov o tento okruh názvov odkazujeme na Slovník slovenského jazyka V a radíme im, aby si prezreli heslo *zmraštiť* (str. 653) i *zvraštiť* (str. 771).

I. Masár

OBSAH

Bosák J., Návrat ku koreňom 65
Dvonč L., Jazyk prekladu knihy o zemepisných objavoch 164
O niektorých prípadoch nesprávneho písania čiarky 241
Slovenčina v jednom preklade z češtiny 337
Habovštiak A., P. O. Hviezdoslav — majster slovenského slova . 299
Spisovný jazyk a nárečia 97
Habovštiaková K., Ján Hollý a jazyková kultúra 257
Samoprvý 341
Hések M., Z diferenčného slovníka Kútov 105
Horák G., Ako ďalej? 3
Budeme mať česko-slovenský slovník 321
Na obzore znova Slniečko 74
Po Štrnástom Hviezdoslavovom Kubíne 33
Horecký J., O nových pomenovaniach 331
Slovenské názvoslovie motýľov a dvojkrídlovcov 139
Ivanová-Šalingová M., O tvorbe modernej slovenskej technickej terminológie 239
Jóna E., Prídavné mená k miestnym názvom 12
Kočiš F., Poznámky k šachovej terminológii 234
Krištof Š., Z rukopisnej pozostalosti Jána Damborského . . . 148
Kučera L., Na okraj jazykových nesprávností v školskej praxi . . 208
Kuchar R., Súčasný, súdobý, súveký 110
Majtánová M., Z vývinu slovenskej mykologickej terminológie . 152
Marsinová M., Cyrilometodovské jubileum a slovenská jazyková kultúra 129
Podoby *nanebovstúpenie* a *nanebovzatie* nie sú neologizmami . 334
Prečo o ‚snežných' starostiach 206
Masár I., Názvoslovné slovníky — opora jazykovej kultúry . . . 225
O ustaľovaní jednotných názvov 305
Mistrík J., O kultúre kontextu 193
Okáľ A., Niekoľko odborných názvov súvisiacich s činnosťou hydinových jatiek 46
Oravec J., Lokál s príponou *-i* pri vzore dub 41
Palkovič K., Využitie nárečí pri prekladaní 200
Zachráňme slovné bohatstvo nášho ľudu 78
Peciar Š., Ešte raz o prídavných menách *obecný* a *všeobecný* . . 302
Niečo nám môže byť ukradnuté 142
Slovenské čeľustnoortopedické názvoslovie 343
Smiešková E., Jazyková kultúra a frazeológia 289
Uhlár V., O slovách *tryskať (trysknúť)* a *tryska* 112
Režná tkanina a či zrebná tkanina? 265
Závady, Lehoty, Vole, Závadky 16
Urbančok M., Čítame Slovník slovenského jazyka 9
38, 70, 102, 135, 197, 229, 261, 296, 326

Hlasy o slove

Bednár A., ... 68
Hečko B., ... 7
Hviezdoslav P. O., K vám, urodzeným, veľkomožným 196
Jarunková K., Bystrina a trasovisko 100
Moric R., O úcte k rodnému jazyku 37
Skazanie o písmenách mnícha Chrabra 134
Tonkovič P., Slovo, reč, jazyk a hudba 293
Turčány V., U Hollého jazyk životu sa rovná 227
Z výrokov Jána Mihála o jazykovej kultúre 260
Zelinová H., ... 324

Diskusie

Dvonč L., Moje poznámky k Sabolovmu príspevku 81
Stanislav J., Ešte o Pravidlách slovenského pravopisu 51

Rozličnosti

Ako používať slovo *veselie? (E. Smiešková)* 172 — Aktuality z právnickej terminológie *(Š. Sabol)* 119, 173 — Bidlo *(K. Habovštiaková)* 249 — Bolkať, žekať, ovšemovať *(L. Dvonč)* 179 — First Lady je Prvá Dáma, Prvá dáma, či prvá dáma? *(M. Ivanová-Šalingová)* 176 — K jednému prípadu nesprávneho písania veľkých písmen *(L. Dvonč)* 24 — Ministerstvo kultúry — koncepčnotvorné *(Š. Peciar)* 214 — Nadbytočnosť informácie *(V. Betáková)* 273 — Nanebevstúpenie, nanebevzatie *(L. Dvonč)* 272 — Nie je kapsa ako ‚kapsa' *(M. Marsinová)* 248 — Novotvar písačkár — výsledok jazykovej tvorivosti prekladateľa *(A. Ferenčíková)* 268 — O chvíľu, nie za chvíľu *(G. Gotthardová)* 353 — O jednom „návode na použitie" *(M. Ivanová-Šalingová)* 312 — O tienistej stránke blahoželaní *(F. Sabol)* 275 — O tzv. Knižnici Nobelových cien *(Š. Peciar)* 267 — Od prvého júna platí nový cestovný poriadok *(G. Gotthardová)* 315 — Ochozy? *(L. Matisko)* 216 — Poznámky z jednej cesty *(Š. Michalus)* 87 — Poznáte slovo *klaňačka? (J. Skladaná)* 118 — Praktiky a praktiká *(Š. Peciar)* 115 — Prerednutý, nie preriedly *(V. Betáková)* 352 — Rozlišujme príslovky *ďalej* a *dlhšie (Š. Peciar)* 349 — Slovenský priemysel kameňa? *(I. Masár)* 26 — Slovesá *mojkať* a *primojkať (G. Horák)* 171 — Subvencológia, či subvenciológia? *(Š. Horváth)* 251 — Tri poznámky o výslovnosti *(V. Záborský)* 350 — Udialo sa a stalo sa *(V. Uhlár)* 313 — Údiv nie je obdiv *(Š. Peciar)* 86 — Vedeli sme o ‚stalinčiatoch' *(Š. Peciar)* 177 — Výslovnosť predložiek *s, so, k, ku (E. Bajzíková)* 314 — ‚Vziať za svoje' — vziať skazu *(Š. Peciar)* 58 — Zákazkový nábytok zhotovujeme... *(M. Marsinová)* 117 — Zo slovenských ľudových názvov húb *(M. Majtánová)* 22, 55, 84, 114, 169, 212, 246, 269, 310, 346 — Žena, ktorá píše básne *(G. Valkovičová)* 271

Správy a posudky

Besedy o slovenčine. Š. Michalus 217
Čakáme na vreckový kalendár bez jazykových chýb. E. Bajzíková . 278
Doplňovacia škola reči. J. Bosák 252

Jazyková tvár dvoch podnikových časopisov. I. Masár 359
Kultúra reči v prekladoch. J. Horecký 357
Metodická pomôcka na osvojenie si gramatického učiva. E. Bajzíková 254
Na každý deň slovenčina. M. Pisárčiková 27
Nápoje na každú príležitosť. M. Majtán 124
Nedbajstvo pri vydávaní závodného prospektu. F. Sabol 186
Niektoré francúzske práce o jazykovej kultúre. J. Bartoš . . . 316
O jazykovej úrovni spravodajstva v bratislavskom štúdiu Československej televízie. Š. Michalus 181
O našej Kultúre slova. A. Bujalka 60
O spisovnej češtine a jazykovej kultúre. Š. Michalus 90
Päťdesiat rokov Gejzu Horáka. J. Horecký 88
Posledný zväzok Slovníka slovenského jazyka. J. Kačala 92
Povzbudivé stretnutie v Trnave. I. Masár 59
Slovenčina v jednej americkej publikácii. J. Janek 279
Spisovná slovenčina v rokoch 1918—1968. M. Pisárčiková . . . 121
Starostlivosť o jazykovú kultúru v Maďarsku. K. Habovštiaková 122
Ťažkosti so slovenčinou. R. Kuchar 281
‚Tlačiarenské' umenie mení svet — ale nesmie meniť ustálené zásady jazyka. M. Marsinová 29
Užitočná a praktická publikácia. M. Majtán 183
Vítame Atlas slovenského jazyka. M. Majtán 355
Witold Doroszewski o jazykovej kultúre. M. Ivanová-Šalingová 354
Z listárne jazykovedného ústavu Maďarskej akadémie vied. K. Habovštiaková 184
Za Jánom Mihálom. G. Horák 277

Spytovali ste sa

Ako prekladať príslovia? *(E. Smiešková)* 221 — Ako sa skloňuje podstatné meno *cirkev (J. Jacko)* 363 — Bochum — v Bochume *(M. Pisárčiková)* 319 — Dobropisovať *(R. Kuchar)* 256 — Dokázať a ‚dokázať' *(G. Horák)* 225 — Filtrovaná káva *(M. Pisárčiková)* 32 — Hájniky, Hájnik, v Hájnikoch — Poniky, Poník, na Ponikách *(L. Dvonč)* 127 — Hokejový výstroj *(J. Jacko)* 96 — Ísť do susedov a ísť k susedovi, nie do suseda *(M. Marsinová)* 283 — Je spojka *no* nárečová? *(G. Horák)* 220 — Kel — mn. č. kly *(J. Oravec)* 62 — Kengura, 2. p. kengury, ale večera, 2. p. večere *(J. Oravec)* 64 — Kója nie je chybné slovo *(I. Masár)* 191 — Kozmonaut a astronaut *(J. Horecký)* 62 — Kramerius — Krameria alebo Krameriusa? *(Š. Michalus)* 222 — Krenkovať sa *(R. Kuchar)* 189 — ‚Luhať si do vrecka' *(M. Ivanová-Šalingová)* 125 — Luník, či Lunex? *(I. Masár)* 192 — Na postriežke, nie ‚na čakanej' *(Š. Michalus)* 320 — Názvy okresov treba písať s veľkým začiatočným písmenom *(J. Jacko)* 361 — Nie priskyrica, pryskyrica, ale živica! *(E. Bajzíková)* 286 — Nie zvykne sa tvrdiť, lež tvrdieva sa, tvrdí sa *(G. Horák)* 126 — Nočný Paríž, či nočná Paríž? *(J. Jacko)* 320 — Nohejbal? *(I. Masár)* 188 — NV HMB *(G. Horák)* 94 — O požičiavaní a vracaní kníh *(I. Masár)*

224 — Obecný súhlas alebo všeobecný súhlas? *(Š. Michalus)* 285 — Päť desatín bodu a päť a pol ampéra *(I. Masár)* 31 — ‚Potencionál, potencionálne možný' *(I. Masár)* 221 — Pracovná sila *(M. Marsinová)* 318 — Preukážka *(R. Kuchar)* 64 — Prírodný, či prirodzený vývoj? *(I. Masár)* 95 — Púšťať platňu i prehrať platňu *(M. Pisárčiková)* 361 — Rad — rada *(J. Jacko)* 190 — Rolovať *(I. Masár)* 96 — Sobáš — sobášny, a nie sňatok, sňatkový *(J. Jacko)* 285 — Socialistična republika Slovenija, nie Socijalistička Republika Slovenija *(Š. Michalus)* 361 — Špatný nie je zlý *(G. Horák)* 319 — Štatistikárka, štatistička, štatistika *(M. Pisárčiková)* 286 — Štefan Moyses, či Štefan Moyzes? *(L. Dvonč)* 362 — Ťarchavosť, gravidita, tehotnosť *(I. Masár)* 287 — Tesla, tesly, či teslu? *(I. Masár)* 63 — Tlmočiť, vybaviť, a nie vyriadiť pozdrav *(J. Jacko)* 32 — Topánka, topánočka *(J. Jacko)* 318 — Túlať sa — zatúlať sa *(J. Jacko)* 286 — Tvarovka a tvárnica *(I. Masár)* 94 — Ubľa — Ubľan — ubliansky *(J. Jacko)* 191 — Väzba slovesa uvažovať *(G. Horák)* 284 — Výslovnosť názvov typu Akarition *(I. Masár)* 222 — Wales — Walesan — waleský — waleština *(Š. Michalus)* 190 — Weekend alebo víkend? *(Š. Michalus)* 126 — Zaoberať sa, zapodievať sa a zapodieť sa *(G. Horák)* 223 — Zmraštená i zmraštiteľná fólia *(I. Masár)* 363 — Zvončeky alebo zvonce, nie zvonky *(Š. Michalus)* 192.

Napísali ste nám

Gaher J. 288
Kušnírová K. 288

Upozornenie

Upozorňujeme našich čitateľov, že súčasťou tohto čísla je index k 3. ročníku. Z technických príčin vyjde ako samostatná príloha 1. čísla nasledujúceho ročníka.

Redakcia

Spytovali ste sa

Socialistična republika Slovenija, nie Socijalistička Republika Slovenija. Š. Michalus 362

Púšťať platňu i prehrať platňu. M. Pisárčiková 362

Názvy okresov treba písať s veľkým začiatočným písmenom. J. Jacko 362

Štefan Moyses, či Štefan Moyzes? L. Dvonč 363

Ako sa skloňuje podstatné meno *cirkev*. J. Jacko . . . 364

Zmraštená i zmraštiteľná fólia. I. Masár 364

OBSAH

Index k 3. ročníku Kultúry slova. I. Masár

KULTÚRA SLOVA

KULTÚRA SLOVA, časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied. Ročník 3, 1969, číslo 10. Vydáva Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Štefanovič. Vychádza desaťkrát ročne. Ročné predplatné Kčs 30,—, jednotlivé čísla Kčs 3,—. Rozširuje Poštová novinová služba. Objednávky a predplatné prijíma PNS — ústredná expedícia tlače, administrácia odbornej tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48. Možno objednať aj na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. Objednávky zo zahraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII. Vytlačili Západoslovenské tlačiarne, n. p., prevádzka 46, Partizánske. Povolené výmerom SÚKK, č. 1015/IV-66.

© by Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1969

Cena Kčs 3,—